

ศักดิ์ศรีความเป็นมนุษย์ของคนชายขอบ : ภาพสะท้อน จิตวิญญาณประชาธิปไตยในเรื่องสั้น

Human Dignity of the Marginal People : Reflection of
the Spirit of Democracy in Short Stories

ชฎารัตน์ สุนทรธรรม | Chadarat Soonthonrtham

บทคัดย่อ

บทความเรื่องนี้มีวัตถุประสงค์เพื่อศึกษาประเด็นเรื่องศักดิ์ศรีความเป็นมนุษย์ของคนชายขอบที่ตกเป็นผู้ถูกระงับจากผู้ที่มีสถานภาพเหนือกว่า กระบวนการเรียนรู้การต่อสู้ของคนชายขอบผ่านเรื่องสั้นเป็นทางหนึ่งที่จะทำให้เข้าใจศักยภาพของความเป็นคนของพวกเขาว่าสามารถดำรงอยู่ได้ แม้ตกอยู่ในสภาพที่ถูกลดทอนความเป็นมนุษย์จนถึงที่สุดและเพื่อแสดงให้เห็นว่าพวกเขามีวิถีปฏิบัติเพื่อให้อยู่ร่วมกับคนส่วนใหญ่ในสังคมได้อย่างมีศักดิ์ศรีหรือพยายามธำรงไว้ซึ่งศักดิ์ศรีที่ตนเองมีอยู่ในฐานะที่เป็นมนุษย์คนหนึ่ง ผลจากการศึกษาพบว่าวิถีทางที่คนชายขอบยืนหยัดเพื่อรักษาศักดิ์ศรีโดยไม่ยอมจำนนต่อการถูกดูหมิ่นเหยียดหยามหรือถูกข่มเหงรังแก สะท้อนผ่านเรื่องสั้นในลักษณะของการที่คนชายขอบสร้างพื้นที่ของการขัดขืนเพื่อต่อต้านอำนาจที่ไม่เป็นธรรมและการประกาศความมีตัวตนเพื่อรักษาศักดิ์ศรี ส่วนการถูกลดทอนที่ทำให้พวกเขาไร้แรงต่อสู้ขัดขืนถูกระงับด้วยวิธีการทำให้เป็น “สินค้า” การ “ติดป้าย” หรือการถูกกำหนดความหมายตายตัวให้มีลักษณะอย่างใดอย่างหนึ่งในแง่ลบ การกีดกันให้เป็น “คนอื่น” หรือการถูกทำให้ไร้อำนาจ และการลดทอนศักดิ์ศรีโดยลดคุณค่าของความเป็นคนด้วยค่านิยมของสังคม

คำสำคัญ : ศักดิ์ศรีความเป็นมนุษย์ คนชายขอบ จิตวิญญาณประชาธิปไตย

Abstract

The purpose of this article is to study human dignity of the marginal people who are abused by those with higher status. Studying of the short stories for the marginal people's learning process of how to fight back against dehumanization can help us understand their potential in maintaining humanity within them. The short stories showed the marginal people's ways in being together with the majority in the society, and ways in coping with the oppression while being able to maintain their human dignity at the same time. The study found that the marginal people, in order to maintain their dignity without surrendering to threats and despises, had created their own area and boundary of protest. They used this boundary to maintain their dignity by fighting against unjustified power of authority and declaring their existence. For the dehumanization, the study found that these people were made into "merchandise." They were also "labeled" as having certain negative characteristics. Moreover, they were made the "outsiders" by means of de - authorization. Finally, their human value was diminished by social norm and value.

Keywords : Human Dignity, Marginal People, Spirit of Democracy

ความนำ

หลักการสำคัญประการหนึ่งของการปกครองระบอบประชาธิปไตย คือ การยอมรับความเท่าเทียมกันของมนุษย์ทุกคน ไม่ว่าบุคคลนั้นมีเชื้อชาติใด มีชนชั้น สนิทฐานะทางเศรษฐกิจและสังคมเป็นอย่างไร ทุกคนต่างมีศักดิ์ศรีเสมอกัน เพราะฉะนั้น จึงควรให้เกียรติและให้ความเคารพนับถือ ไม่ควรมีมนุษย์คนใดถูกระงับหรือเหยียดจนทำให้รู้สึกต่ำต้อยด้อยค่าหรือได้รับการดูถูกเหยียดหยามหรือถูกปฏิบัติเสมือนไม่ใช่คน อย่่างไรก็ตามหลักการดังกล่าวเป็นเพียงบทบัญญัติทางกฎหมายเพื่อการอยู่ร่วมกันในสังคมอย่างสงบสุข เพราะปรากฏว่า ศักดิ์ศรีความเป็นมนุษย์ถูกมนุษย์ด้วยกันลดทอนเสมอมา โดยเฉพาะกับกลุ่ม "คนชายขอบ" การละเมิดสิทธิมนุษยชนหรือการไม่เคารพศักดิ์ศรีความเป็นมนุษย์ของเขาเหล่านั้น สะท้อนให้เห็นในลักษณะต่าง ๆ กัน เช่น การที่เจ้าหน้าที่ของรัฐใช้ข้ออ้างทางกฎหมายรุกรานถิ่นที่อยู่อาศัย การทำให้มนุษย์กลายเป็นสินค้า การใช้

ศักดิ์ศรีความเป็นมนุษย์ของคนชายขอบ : ภาพสะท้อนจิตวิญญาณประชาธิปไตยในเรื่องสั้น

ความรุนแรงทำร้ายร่างกาย การใช้วาจาหรือกิริยาอาการที่แสดงการดูถูกเหยียดหยาม และการปรักปรำโดยไม่มีหลักฐาน ในบางครั้งผู้ถูกกระทำก็อับจนหนทางหรือไม่มีทางตอบโต้ ในหลายสถานการณ์ “คนชายขอบ” พยายามแสดงความเป็นตัวตนยืนหยัดต่อสู้เพื่อรักษาศักดิ์ศรีและสิทธิอันชอบธรรมของตน แต่ก็มักพ่ายแพ้ในที่สุด นับว่าเป็นความทุกข์อันแสนสาหัส นักเขียนเป็นชนกลุ่มหนึ่งที่ตระหนักและเข้าใจอย่างลึกซึ้งถึงปรากฏการณ์เช่นนี้ในสังคม จึงได้ทำหน้าที่ร้องทุกข์เป็นปากเสียงแทน “คนชายขอบ” ผ่านงานวรรณกรรม ดังนั้นงานวรรณกรรมที่เป็นผลผลิตของนักเขียนจึงเป็นบทบันทึกที่ถ่ายทอดเหตุการณ์ อารมณ์ความรู้สึก วิถีแห่งการต่อสู้และการยอมจำนนของคนชายขอบให้ผู้อ่านได้รับรู้ เพื่อให้คนในสังคมฉุกคิดและหวนกลับไปทบทวนสิ่งที่มนุษย์ได้กระทำต่อกัน อันอาจส่งผลให้ตระหนักถึงความเท่าเทียมกันของมนุษย์ และสำนึกถึงความไม่เหมาะสมในสิ่งที่กระทำต่อเพื่อนมนุษย์ด้วยกัน

ความหมายของคนชายขอบ

“คนชายขอบ” (Marginal people) เป็นกลุ่มคนที่อยู่ห่างไกลจากศูนย์กลางทั้งในทางภูมิศาสตร์ สังคม และวัฒนธรรม

ในทางภูมิศาสตร์ “คนชายขอบ” มักเป็นกลุ่มคนที่ต้องเคลื่อนย้ายจากภูมิสำเนาเดิมด้วยเหตุผลทางธรรมชาติ เศรษฐกิจและการเมือง เพราะฉะนั้นการตั้งถิ่นฐานใหม่หรือวิถีชีวิตของคนกลุ่มนี้จึงต้องเผชิญกับการแก่งแย่งแข่งขันเพื่อเข้าถึงทรัพยากรที่มีอยู่อย่างจำกัดในพื้นที่ใหม่ ทั้งยังถูกกีดกัน ถูกเอารัดเอาเปรียบจากคนกลุ่มใหญ่ซึ่งอาศัยอยู่ในดินแดนหรือเขตภูมิศาสตร์นั้นมาก่อน นอกจากนี้ คนชายขอบทางภูมิศาสตร์ยังหมายรวมถึงคนที่อยู่ชายขอบพื้นที่ใดพื้นที่หนึ่งโดยไม่ได้เคลื่อนย้ายจากถิ่นฐานเดิม

ในทางสังคมและวัฒนธรรม “คนชายขอบ” เป็นชนกลุ่มน้อยในสังคมใหญ่ วัฒนธรรมประจำกลุ่มจึงเป็นวัฒนธรรมย่อยที่ไม่ได้รับการยอมรับหรือได้รับเลือกปฏิบัติจากผู้คนในกระแสวัฒนธรรมหลัก การเรียนรู้การปรับตัวและการต่อสู้ดิ้นรนเพื่อเอาตัวรอดหรือมีชีวิตรอยู่ภายใต้สภาพการณ์ดังกล่าวจึงเป็นสาระสำคัญของวิถีชีวิตประชากรที่อาศัยอยู่ในวัฒนธรรมชายขอบ (สุริชัย หวันแก้ว, 2546 : 13)

นอกจากนี้ความเป็นคนชายขอบทางสังคมจะเกี่ยวกับความสัมพันธ์เชิงอำนาจที่ซับซ้อน ซึ่งมักผลักดันคนส่วนหนึ่งที่ไร้อำนาจจนตกไปอยู่ชายขอบของสังคม แม้จะมีชีวิตอยู่ตรงศูนย์กลางของพื้นที่ในเชิงภูมิศาสตร์ก็ตาม ในขณะที่เดียวกันก็ยังหมายรวมถึงกระบวนการลดทอนความเป็นมนุษย์ ด้วยความพยายามทำให้คนกลายเป็นสิ่งของ

บางอย่างที่ตายตัว เช่น การทำให้กลายเป็นสินค้า และการติดป้าย ให้มีลักษณะอย่างใดอย่างหนึ่งในแง่ลบ (อานันท์ กาญจนพันธุ์. 2549 : 4 - 5)

กล่าวโดยสรุป “คนชายขอบ” เป็นบุคคลหรือกลุ่มคนส่วนน้อยที่ไม่ได้รับการยอมรับให้รวมเข้าเป็นพวกเดียวกับคนในกระแสวัฒนธรรมหลัก เป็นบุคคลหรือคนส่วนน้อยที่สังคมทำเป็นไม่รับรู้ ไม่สนใจ ไม่ให้ความสำคัญ จึงไม่อยู่ในข่ายที่จะได้รับสิทธิพื้นฐานและไม่สามารถเข้าถึงความเป็นธรรมที่รัฐจัดสรรให้ นอกจากนี้ยังเป็นกลุ่มคนที่ถูกเอารัดเอาเปรียบ ถูกลดทอนความเป็นมนุษย์ด้วยการติดป้ายตีตราและถูกทำให้เป็นสินค้า หรือถูกกำหนดความหมายโดยสังคมซึ่งทำให้เขาเหล่านั้นตกเป็นเบี้ยล่าง ต้องสูญเสียตัวตนและไม่มีพื้นที่อยู่ในสังคม

ความหมายของ “ศักดิ์ศรีความเป็นมนุษย์”

“ศักดิ์ศรีความเป็นมนุษย์” หมายถึง ความมีคุณค่าในตัวตน ซึ่งคุณค่าของความเป็นคนไม่ได้ขึ้นอยู่กับถิ่นกำเนิด เพศ อายุ สติปัญญา เชื้อชาติ ศาสนา การศึกษาหรือฐานะทางสังคม เพราะทุกคนที่เกิดมาไม่ว่าจะเป็นใครอยู่ในสถานะใดต่างมีคุณค่าเท่าเทียมกัน จึงต้องปฏิบัติต่อกันอย่างเสมอภาค และการปฏิบัติต่อกันของผู้คนในสังคมอย่างเสมอภาคถือได้ว่าเป็นการเคารพศักดิ์ศรีความเป็นมนุษย์

ขอบเขตข้อมูลการศึกษา

ข้อมูลเรื่องสั้นที่เลือกมาวิเคราะห์ประเด็นการศึกษาเรื่อง “ศักดิ์ศรีความเป็นมนุษย์ของคนชายขอบฯ” คือเรื่องสั้นที่เขียนและตีพิมพ์ในช่วงหลังเหตุการณ์ 14 ตุลา 2516 ที่สะท้อนประเด็นการลดทอนศักดิ์ศรีความเป็นมนุษย์อย่างชัดเจน และเป็นเรื่องสั้นที่มีตัวละครเป็นคนชายขอบที่เป็นชนกลุ่มน้อยและแรงงานต่างด้าวที่อพยพเข้ามาเพื่อหวังพึ่งพิงและสร้างชีวิตใหม่ในประเทศไทย จำนวน 10 เรื่อง ได้แก่ เรื่อง “อพยพ” เรื่อง “โรงเรียนร้าง” เรื่อง “สงครามฆ่าล้างเผ่าพันธุ์กะเรนนี” เรื่อง “เขาวัวสุดท้าย” ของ โถ้เรบอ เรื่อง “คล้ายว่าจะเริ่มจากฝน” ของ จเด็จ กำจรเดช เรื่อง “คนชายไรต์แห่งศรีลังกา” ของ กนกพงศ์ สงสมพันธุ์ เรื่อง “ฝั่งเมืองตระนอม (เมื่อเขมรพนมเปญเมมาตต)” ของ จำลอง ฝั่งชลจิตร เรื่อง “ลูกทวยโปโรเจ็คท์” ของ องค์กร บรรจง เรื่อง “หญิงเฒ่าบนภูเขาชารา” ของ เสกสรรค์ ประเสริฐกุล และเรื่อง “ดอยรวก” ของนที ศศิวิมล

ศักดิ์ศรีความเป็นมนุษย์ของคนชายขอบ : ภาพสะท้อนจิตวิญญาณประชาธิปไตยในเรื่องสั้น

จากการวิเคราะห์เรื่องสั้น 10 เรื่องดังกล่าว ผู้วิจัยพบประเด็นที่น่าสนใจ และมีความย้อนแย้งกัน ประเด็นแรก คือ การต่อสู้เพื่อศักดิ์ศรีที่ถูกกดทอน และประเด็นที่สอง คือ การยอมรับชะตากรรมโดยไร้พลังที่จะต่อสู้ขัดขืน ทั้งสองประเด็นมีรายละเอียด ดังนี้

การต่อสู้เพื่อศักดิ์ศรี

ธรรมชาติของมนุษย์ย่อมต้องการอิสรภาพ ต้องการกำหนดชะตาชีวิตของตนเอง ทุกคนมีสิทธิ มีความเสมอภาคในด้านต่าง ๆ เท่าเทียมกัน และต้องการการยอมรับให้เป็นส่วนหนึ่งของสังคมโดยปราศจากเงื่อนไข ดังนั้น จิตสำนึกหนึ่งของคนในสังคมประชาธิปไตยจึงควรตระหนักว่า มนุษย์ไม่ว่าจะเป็นใคร อยู่ในสถานภาพใดก็ตาม ทุกคนที่เกิดมาย่อมมีศักดิ์ศรีเสมอกัน ต้องปฏิบัติต่อกันอย่างเสมอภาคและให้เกียรติซึ่งกันและกัน แต่เมื่อคนกลุ่มหนึ่งถูกกีดกันให้มีสถานะเป็น “คนอื่น” เป็น “คนกลุ่มน้อย” เป็นคนที่ด้อยอำนาจ เป็นผู้ที่ถูกเป็นเบี้ยล่างของคนกลุ่มใหญ่ในสังคมขาดอำนาจ การต่อรอง ขาดการศึกษา ถูกกีดกันจากการจัดสรรทรัพยากร รวมทั้งไม่มีตำแหน่งแห่งที่ในสังคมหรือเรียกรวม ๆ ว่ามีสถานะเป็น “คนอื่น” หรือ “คนชายขอบ” พวกเขาจึงมักถูกขับออกจากสังคมทั้งในบริบททางภูมิศาสตร์ เศรษฐกิจ สังคม วัฒนธรรม การเมือง และสิ่งแวดล้อม ในหลายสถานการณ์พวกเขาตกเป็นผู้ถูกระงับจากผู้ที่มีสถานภาพเหนือกว่า กระบวนการเรียนรู้และการต่อสู้ของคนชายขอบที่ผู้เขียนนำเสนอผ่านเรื่องสั้นเป็นทางหนึ่งที่จะทำให้เข้าใจศักยภาพของความเป็นคนของพวกเขาว่าสามารถดำรงอยู่ได้ แม้จะตกอยู่ในสถานภาพที่ถูกกดทอนความเป็นมนุษย์จนถึงที่สุด และพวกเขาจะมีวิถีปฏิบัติอย่างไรเพื่อให้อยู่ร่วมกับคนส่วนใหญ่ในสังคมได้อย่างมีศักดิ์ศรีหรือพยายามอ้างไว้ซึ่งศักดิ์ศรีที่ตนเองมีอยู่ในฐานะที่เป็นมนุษย์คนหนึ่ง วิถีทางที่คนชายขอบยืนหยัดเพื่อรักษาศักดิ์ศรีของตนโดยไม่ยอมจำนนต่อการถูกดูหมิ่นเหยียดหยามหรือถูกข่มเหงรังแกจากคนในสังคม สะท้อนผ่านเรื่องสั้นในหลายรูปแบบเช่น การต่อสู้อย่างมีศักดิ์ศรีเพื่อรักษาสิทธิในการครอบครองพื้นที่จากเรื่องสั้นเรื่อง “อพยพ” และ เรื่อง “โรงเรียนร้าง” ของ โถ่เรบอ การต่อสู้เพื่อรักษาแผ่นดินถิ่นเกิด จากเรื่องสั้นเรื่อง “หนีสงครามฆ่าล้างเผ่าพันธุ์กะเรนนิ” ของ โถ่เรบอ การประกาศความมีตัวตนเพื่อรักษาศักดิ์ศรีจากเรื่องสั้นเรื่อง “คล้ายว่าจะเริ่มจากฝน” ของ จตเจ็ง กำจรเดช ดังมีรายละเอียดต่อไปนี้

1. การต่อสู้เพื่อรักษาสิทธิในการครอบครองพื้นที่

การอ้างสิทธิในการครอบครองพื้นที่ที่เกิดจากความขัดแย้งระหว่างเจ้าหน้าที่ของรัฐกับชนกลุ่มน้อยในเรื่องที่ทำกิน เรื่องสั้นเรื่อง “อพยพ” (2541) ของ “ไถ่เรบอ” สะท้อนให้เห็นความเดือดร้อนของชาวปกากะญอที่ถูกเจ้าหน้าที่ของรัฐใช้อำนาจโดยอำนวยการจัดการทรัพยากรธรรมชาติและ การช่วงชิงทรัพยากรธรรมชาติอย่างไม่เป็นธรรม ด้วยการประกาศเขตอุทยานแห่งชาติทับถิ่นที่อยู่อาศัยของชาวปกากะญอ

กรณีที่เจ้าหน้าที่ของรัฐบาลประกาศพื้นที่อุทยานแห่งชาติทับซ้อนพื้นที่ทำมาหากินของชนกลุ่มน้อยที่อพยพมาตั้งรกรากในเขตแดนประเทศไทย เป็นผลสืบเนื่องมาตั้งแต่ พ.ศ. 2522 เมื่อรัฐให้สัมปทานป่าไม้แก่บริษัทเอกชน ส่งผลให้พื้นที่ป่าไม้ลดลงอย่างต่อเนื่อง จึงมีการประกาศปิดป่าร้อยละ 50 ของพื้นที่ป่าทั้งประเทศเป็นครั้งแรก ในสมัยรัฐบาลพลเอก เกรียงศักดิ์ ชมะนันทน์ แต่รัฐบาลก็ถูกกดดันจากพ่อค้าไม้และผู้มีผลประโยชน์จากการทำไม้ ทำให้รัฐบาลในสมัยต่อมาคือสมัยของพลเอก เปรม ติณสูลานนท์ ต้องประกาศเปิดป่าสัมปทานอีกครั้งใน พ.ศ. 2527 ต่อมาเกิดอุทกภัยที่ศรีวิวงศ์ จังหวัด นครศรีธรรมราช มีท่อนซุงไหลบ่ามาตามกระแสน้ำและทำลายบ้านเรือนของราษฎร ทำให้เกิดกระแสกดดันจากสื่อมวลชน มีการตั้งคำถามกับรัฐบาลเพื่อแก้ไขปัญหาการลักลอบตัดไม้ทำลายป่า ทำให้รัฐบาลต้องประกาศปิดป่าสัมปทานทั่วประเทศอีกครั้งและเริ่มใช้มาตรการการอนุรักษ์ป่าอย่างเข้มงวด โดยประกาศเขตอุทยานและเขตรักษาพันธุ์สัตว์ ทับพื้นที่ที่ยังมีไม้อุดมสมบูรณ์หรือในเขตต้นน้ำลำธาร มีการออกกฎหมายเขตรักษาพันธุ์สัตว์ป่าและการประกาศเขตอุทยานแห่งชาติเพิ่มขึ้น รวมไปถึงการปรับแผนพัฒนา เศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติฉบับที่ 7 (พ.ศ. 2529 – พ.ศ. 2535) เพื่อต้องการให้มีพื้นที่ ป่าอนุรักษ์เพิ่มขึ้น ดังนั้นการที่เจ้าหน้าที่ของรัฐใช้อำนาจอย่างเข้มงวดโดยอ้างกฎหมาย ตลอดจนนโยบายการจัดการป่าไม้และการประกาศขยายพื้นที่อุทยานแห่งชาติออกไปจน ทับพื้นที่ทำกินของชาวบ้านที่อาศัยอยู่มาแต่เดิม จึงเป็นสาเหตุหลักที่ทำให้ชาวบ้านได้รับความเดือดร้อน

เรื่อง “อพยพ” เป็นเรื่องสั้นที่เขียนหลังจากมีแผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคม แห่งชาติฉบับที่ 7 ประมาณ 5 ปี เป็นไปได้ว่าความเดือดร้อนของชาวบ้านที่ได้รับผลกระทบ จากการประกาศเขตอุทยานแห่งชาติยังไม่ได้รับการทบทวนใหม่จากทางราชการ เรื่องสั้น เรื่องนี้จึงสะท้อนให้เห็นความเดือดร้อนของชาวปกากะญอที่อพยพมาตั้งรกรากอาศัย ผืนแผ่นดินไทยทำมาหากินเลี้ยงชีพสืบต่อมาหลายชั่วอายุคน เมื่อมีการใช้อำนาจรัฐบังคับ ให้ต้องอพยพออกจากหมู่บ้านไปยังที่ซึ่งทางการจัดไว้ให้ ทั้งยังประกาศว่าการที่พวกเขา

ศักดิ์ศรีความเป็นมนุษย์ของคนชายขอบ : ภาพสะท้อนจิตวิญญาณประชาธิปไตยในเรื่องสั้น

ตั้งถิ่นฐานบ้านช่องในเขตอุทยานเป็นเรื่องผิดกฎหมาย แต่พวกเขาไม่ได้ยอมจำนนอย่างสิ้นเชิง กลับใช้ความพยายามยื่นหยัดสู้เพื่อรักษาผืนดินที่เป็นมรดกตกทอดจากบรรพบุรุษ และถึงแม้ถิ่นที่อยู่ใหม่ที่ภาครัฐจัดให้จะมีโรงเรียน สถานีนอนามัย มีไฟฟ้าและบ้านที่ปลูกให้อยู่อย่างสุขสบาย แต่ชาวบ้านก็ไม่พึงปรารถนา พวกเขาต่างยืนยันว่า “เราจะไม่อพยพไปไหน เราจะอยู่ที่นี้ พ่อแม่แม่เฒ่าของเราอยู่ที่นี้ ตายที่นี่ เราจะตายที่นี่” (โถ่เรอบ. 2550 : 67) การยื่นคำพูดเช่นนี้เป็นการปลุกปลอบใจและตอกย้ำเจตจำนงที่จะอยู่บนผืนแผ่นดินนี้ต่อไป อย่างไรก็ตาม ชาวบ้านรู้ว่าการยื่นหยัดเพียงลำพังคงไม่มีพลังเพียงพอ ผู้นำชุมชนจึงขอความช่วยเหลือจากเจ้าหน้าที่ของรัฐระดับท้องถิ่น แต่ต้องผิดหวัง เพราะคำตอบที่ได้คือการอ้างว่าการประกาศเขตอุทยานแห่งชาติเป็นนโยบายของรัฐ เป็นเรื่องของกฎหมาย นายอำเภอหรือแม้แต่ผู้ว่าราชการจังหวัดก็ช่วยอะไรไม่ได้ ชาวบ้านจึงรวมตัวกันเพื่อยกระดับการชุมนุมร้องขอความเป็นธรรม ซึ่งพวกเขาตระหนักว่าเป็นสิทธิที่สามารถกระทำได้ ดังปรากฏในข้อความต่อไปนี้

“เราไม่ได้เดินขบวนกันแต่คนสองคน เราเดินกันเป็นพันเป็นหมื่นคน เพราะคนที่กำลังเผชิญปัญหาเช่นพวกเราทุกคนที่ เรากำลังรวมตัวกันเพื่อจะต่อสู้เรียกร้องให้รัฐบาลแก้ปัญหาให้กับเรา...”

(โถ่เรอบ. 2544 : 70)

“ตอนแรก ๆ ที่เราได้ยื่นการชุมนุมนะ เรากลัวมาก แต่มานวันนี้เราไม่กลัวแล้ว เพราะมันเป็นสิทธิของเรา...”

(โถ่เรอบ. 2544 : 71)

“เราจะแสดงพลังประชาชนออกมากดดันรัฐบาล เพื่อให้เร่งแก้ไขปัญหาให้เกิดขึ้น เราจะชุมนุมกันที่กรุงเทพฯ”

(โถ่เรอบ. 2544 : 72)

ผู้นำหมู่บ้านนัดหมายชาวบ้านมาชุมนุมที่หน้าทำเนียบรัฐบาลร่วมกับ “สมัชชาคนจน” ซึ่งเป็นองค์กรที่ตั้งขึ้นเพื่อช่วยเหลือชาวบ้านคนยากคนจนจากชุมชนท้องถิ่นต่าง ๆ ที่ได้รับผลกระทบจากนโยบายพัฒนาประเทศ ส่งผลให้เกิดการแย่งชิงทรัพยากรธรรมชาติ ดิน น้ำ ป่า ระหว่างรัฐและภาคธุรกิจกับชาวบ้านที่อยู่ในชุมชนท้องถิ่นทั้งในชนบทและในเมือง สิ่งต่าง ๆ เหล่านี้ได้รุกรานวิถีชีวิตปกติของชาวบ้าน ละเมิดสิทธิในการจัดการ

ทรัพยากรของชุมชนท้องถิ่น และทำลายวัฒนธรรมที่แตกต่างหลากหลาย ผู้นำชาวปกากะญอได้ร่วมต่อสู้ในนามสมัชชาคนจน เป็นเวลานานหลายเดือนกว่าจะได้กลับคืนสู่ถิ่นเกิดพร้อมกับความหวังว่าจะไม่ต้องอพยพ เพราะมติคณะรัฐมนตรีฉบับหนึ่งที่ระบุว่าหมู่บ้านของพวกเขาจะได้รับการคุ้มครอง จนกว่ากระบวนการพิสูจน์สิทธิจะแล้วเสร็จ ชาวบ้านมั่นใจว่าจะต้องชนะเพราะเชื่อว่าบรรพบุรุษของพวกเขาได้อพยพเข้ามาอยู่ก่อนที่ทางการจะประกาศว่าที่ดินผืนนั้นเป็นเขตอุทยาน แต่เรื่องกลับหักมุมจนและสร้างความผิดหวัง ดูเหมือนการต่อสู้เพื่อรักษาผืนแผ่นดินของพวกเขาอาจไร้ความหมาย เพราะในขณะที่ผู้นำชาวบ้านไปชุมนุมประท้วง เจ้าหน้าที่ป่าไม้กลับมาข่มขู่ บีบบังคับชาวบ้านกลุ่มหนึ่งให้ยินยอมอพยพ อีกทั้งมีการเปลี่ยนคณะรัฐมนตรี แม้ชาวบ้านคิดว่า การต่อสู้ของเขาน่าจะสูญเปล่า แต่เขาก็ยังคงไม่ยอมจำนน คำประกาศของหัวหน้าชุมชนที่ตั้งกองป่าคือประโยคที่ว่า

“ข้า จะ ไม่ โอบ พะ โยบ...”

เรื่องสั้นเรื่องนี้ นอกจากเสนอประเด็นเรื่องการต่อสู้ของชนกลุ่มน้อยและการพยายามสร้างพื้นที่ของการขัดขืนความไม่เป็นธรรมเพื่อรักษาศักดิ์ศรีและปกป้องสิทธิของตนเองแล้ว ยังนำเสนอประเด็นเรื่องชนกลุ่มน้อยที่มักถูก “ติดป้าย” สร้างภาพเหมารวมว่าเป็นพวกตัดไม้ทำลายป่าและปลูกพืชเสพติด

“...พวกเรามากเป็นเช่นนี้ ถูกกล่าวหาโดยตลอดว่า ชาวเขาตัดไม้ทำลายป่า ชาวเขาทำไร่เลื่อนลอย ชาวเขาปลูกยาเสพติด ชาวเขาเป็นภัยต่อความมั่นคงของชาติ...”

(ไถ่เรอบอ. 2550 : 75)

พวกเขาจึงพยายามแสดงให้เห็นว่าพวกเขาเป็นผู้อนุรักษ์ป่า แต่ผู้เขียนไม่ได้กำหนดบทบาทให้ตัวละครกลุ่มนี้แสดงศักยภาพด้านภูมิปัญญาในเรื่องการอนุรักษ์ป่าอย่างชัดเจนและเห็นเป็นรูปธรรม มีเพียงคำพูดของตัวละครประโยคเดียวในเรื่องที่ยืนยันว่าพวกเขาไม่ได้เป็นผู้ทำลายป่าไม้ พบตอนที่เจ้าหน้าที่ป่าไม้เข้ามาบอกว่าพื้นที่นี้เป็นเขตอุทยาน พวกเขาไม่เข้าใจคำว่า “อุทยาน” เจ้าหน้าที่ได้อธิบายว่า อุทยานแห่งชาติคือ

ศักดิ์ศรีความเป็นมนุษย์ของคนชายขอบ : ภาพสะท้อนจิตวิญญาณประชาธิปไตยในเรื่องสั้น

การดูแลรักษาป่า ผู้นำชาวปกากะญอจึงได้บอกกับเจ้าหน้าที่ป่าไม้สั้น ๆ ว่า “มันตรงกับความเชื่อและวิถีของพวกเราปกากะญอ” (โถ่เรอบ. 2550 : 65)

นอกจากนี้ประเด็นเรื่องการเลือกปฏิบัติจากเจ้าหน้าที่ของรัฐตั้งแต่ระดับกำนันผู้ใหญ่บ้านไปจนถึงผู้ว่าราชการจังหวัดต่อชนกลุ่มน้อย สะท้อนให้เห็นว่าเจ้าหน้าที่ของรัฐไม่ใส่ใจหรือไม่ให้ความสำคัญแก่ความเดือดร้อนของราษฎร พวกเขาเพียงปฏิบัติตามหน้าที่แต่ขาดความใส่ใจที่จะปกป้องสิทธิของชาวบ้านอย่างจริงจัง หรือกรณีที่ชาวบ้านถูกคุกคามจากเจ้าหน้าที่ป่าไม้ซึ่งเป็นเรื่องไม่ถูกต้องและไม่เป็นธรรม เรื่องสั้นเรื่องนี้ก็ได้ทำหน้าที่ร้องเรียนเพื่อให้คนของรัฐตระหนักถึงภารกิจที่ต้องทำเพื่อประชาชนอย่างเสมอหน้าและเท่าเทียมกัน ส่วนประเด็นการประกาศเขตอุทยานทับพื้นที่ทำกิน อาจเป็นแรงกระตุ้นให้ฝ่ายบ้านเมืองตระหนักถึงความเดือดร้อนของชาวบ้านว่าการให้ชาวบ้านย้ายถิ่นที่อยู่ไปอยู่ในที่ไม่คุ้นเคยจะทำให้พวกเขาต้องปรับเปลี่ยนวิถีชีวิตต่างไปจากวิถีดั้งเดิม ต้องสูญเสียความมีตัวตน ดังนั้นการประกาศเขตอุทยานแห่งชาติทับถิ่นที่อยู่อาศัยดั้งเดิม ทั้ง ๆ ที่พวกเขาพยายามดูแลรักษาผืนป่าจึงเป็นเรื่องที่ชาวบ้านเห็นว่าไม่ยุติธรรม และไม่สามารถนิ่งเฉยให้ภาครัฐอ้างข้อกฎหมายเพื่อขับไล่พวกเขาให้ออกนอกพื้นที่ไปได้ง่าย ๆ อย่างน้อยพวกเขาก็พยายามรักษาสีทิวและศักดิ์ศรีของตนเองโดยร่วมกันต่อสู้จนถึงที่สุด

ต่อมาใน พ.ศ. 2542 โถ่เรอบ เขียนเรื่องสั้นเรื่อง “โรงเรียนร้าง” สะท้อนความโหดร้ายของมนุษย์ในคราบของเจ้าหน้าที่รัฐและสะท้อนให้เห็นว่านโยบายการประกาศเขตอุทยานแห่งชาติส่งผลกระทบต่อการศึกษาของเยาวชนที่เป็นชนกลุ่มน้อยในท้องที่ที่ห่างไกล เมื่อครูถูกทางการเรียกไปแจ้งว่า “โรงเรียนที่คุณสอนอยู่ มีความจำเป็นต้องปิดตัวลง เพราะรัฐมีนโยบายประกาศพื้นที่ที่คุณอยู่เป็นเขตอุทยานแห่งชาติ ต้องอพยพชาวบ้านออกจากเขตป่า” (โถ่เรอบ. 2550 : 82) ครูที่อยู่เต็มอกว่าการอพยพชาวบ้านออกจากผืนป่าไม่ใช่การแก้ปัญหาการอนุรักษ์ป่าไม้ เขาอยากตั้งคำถามกับเจ้าหน้าที่ว่าต้นเหตุของการตัดไม้ทำลายป่าเป็นฝีมือของชาวเขาจริงหรือ แต่ครูเล็ก ๆ อย่างเขาก็ไม่สามารถทำได้ นอกจากนี้ การยื่นเรื่องของ “เซตีป่า” ในฐานะผู้นำหมู่บ้าน ขอให้ทางการยุติการอพยพชาวบ้านเสียดื้อคือออกจากหมู่บ้าน กลับทำให้ผู้นำหมู่บ้านโดนรุมทำร้าย และครูถูกขู่ฆ่าถ้าไม่ออกจากพื้นที่ การกระทำของเจ้าหน้าที่ของรัฐสร้างความเดือดร้อนและความเจ็บปวดให้แก่ชาวบ้านที่ไม่มีทางต่อสู้ “โถ่เรอบ” ในฐานะนักเขียนชนเผ่า ได้แสดงทรรศนะเรื่องความยุติธรรมที่ชนกลุ่มน้อยได้รับ ผ่านตัวละครของเขาด้วยความเจ็บช้ำน้ำใจว่า

“... จักจั่นไฟแล้งบนต้นไม้เปล่งเสียงระงมทั่วป่า บอกเล่าเรื่องราวชีวิตความทุกข์ยากของชาวบ้านเสไต้คี ที่ต้องมาพบเจอกับความแห้งแล้งน้ำใจในหัวใจเพื่อนมนุษย์ผู้อาศัยอยู่ร่วมแผ่นดินนี้ เพียงพวกเขาแตกต่างทางภาษา ขนบธรรมเนียม วัฒนธรรม วิถีชีวิต จึงทำให้คนอีกกลุ่มหนึ่งอ้างความถูกต้องของกฎหมาย และมองไม่เห็นน้ำตารินหลังอาลัยถิ่นเกิดของคนป่าคอย หรือน้ำตาคนป่าคอยที่กลั่นออกมาจากความเจ็บปวด ทุกข์ยาก เป็นเพียงเรื่องตลกโปกฮาอันแสนสนุก ที่คนจะกล่าวออกมาหัวเราะกันในวงเหล้า”
(ได้เรบอ. 2550 : 88)

การขับไล่ชาวบ้านออกจากเขตป่าอนุรักษ์ การที่โรงเรียนถูกปิด โดยที่ทางภาครัฐไม่ได้คำนึงถึงอนาคตของเด็ก ๆ ว่าการศึกษาเท่านั้นที่จะทำให้พวกเขามีอนาคตที่ดีขึ้นกว่าเดิมหรือการใช้กำลังทำร้ายและอ้างข้อกฎหมายเพื่อขับไล่ให้ชาวบ้านออกจากพื้นที่ โดยไร้มนุษยธรรมเป็นการกระทำที่แสดงให้เห็นการลดทอนศักดิ์ศรีของความเป็นมนุษย์ แม้ว่าชนกลุ่มน้อยเหล่านั้นพยายามทำทุกวิถีทางเพื่อปกป้องรักษาสิทธิของตนแต่ก็ดูเหมือนจะไร้ความหมาย เสียงเรียกร้องขอความเป็นธรรมไม่มีพลังพอที่จะทำให้หน่วยงานของรัฐกลับมาทบทวนนโยบายใหม่คงปล่อยให้พวกเขาเผชิญชะตากรรมที่หลีกเลี่ยงไม่ได้เพียงลำพัง

2. การต่อสู้เพื่อรักษาแผ่นดินถิ่นเกิด

นอกจากเรื่องของ การปกป้องสิทธิในผืนดินที่อาศัยแล้ว เรื่องสั้นอีกเรื่องหนึ่งซึ่งเป็นผลงานของนักเขียนคนเดียวกันคือเรื่อง “หนีสงครามฆ่าล้างเผ่าพันธุ์กะเรนนี่” (2544) เสนอประเด็นการตอบโต้เพื่อรักษาศักดิ์ศรีของเผ่าพันธุ์และเพื่อปกป้องแผ่นดินถิ่นเกิดกะเรนนี่เป็นรัฐขนาดเล็ก คนไทยเรียกพวกเขาว่า “กะเหรี่ยงแดง” แผ่นดินกะเรนนี่อุดมไปด้วยทรัพยากรธรรมชาติที่มีมูลค่ามหาศาล มีแร่ทองคำ ทองคำขาว เหล็ก ตะกั่ว พลอย ดีบุก เป็นแหล่งก๊าซธรรมชาติ และมีไม้สักดำที่เป็นไม้สักหายาก เป็นเหตุให้รัฐบาลพม่าต้องการครอบครองดินแดนแห่งนี้ ดังนั้น เมื่อพม่าได้รับเอกราชจากอังกฤษ กะเรนนี่จึงถูกผนวกเป็นส่วนหนึ่งของพม่าทันที แต่เนื่องจากชาวกะเรนนี่ถือว่าตนไม่เคยตกอยู่ภายใต้การปกครองของใคร แม้ในช่วงเวลาที่อังกฤษปกครองประเทศพม่า รัฐกะเรนนี่จึงได้ทำข้อตกลงพิเศษกับรัฐบาลอังกฤษและรัฐบาลพม่าในปี 2418 ให้อยอมรับอธิปไตย

ศักดิ์ศรีความเป็นมนุษย์ของคนชายขอบ : ภาพสะท้อนจิตวิญญาณประชาธิปไตยในเรื่องสั้น

ของรัฐกะเรนนี่ โดยกะเรนนี่ยอมเปิดเส้นทางคมนาคม และเส้นทางการค้าสู่ประเทศจีน เป็นข้อแลกเปลี่ยน เมื่อรัฐบาลพม่าต้องการปกครองรัฐกะเรนนี่ จึงส่งกองกำลังทหารเข้า ยึดครองและเข่นฆ่าชาวกะเรนนี่อย่างทารุณ ชาวกะเรนนี่จึงต่อสู้กับรัฐบาลพม่าแบบกองโจรตั้งแต่ปี 2491 มาจนถึงปัจจุบัน ภายใต้ชื่อ พรรคก่าทหน้าแห่งชาติกะเรนนี่ หรือ KNPP และชาวกะเรนนี่บางส่วนก็ได้หลบหนีเข้ามาอยู่ในค่ายผู้อพยพในประเทศไทย

เรื่องสั้นเรื่องนี้เป็นเรื่องเล่าผ่านความคิดคำนึงของชายหนุ่มชาวกะเรนนี่ที่ศูนย์อพยพ ในประเทศไทย ย้อนหลังไปเมื่อเขายังเป็นเด็กชายเล็ก ๆ เขาได้รู้ซึ่งถึงความเลวร้ายของ กองกำลังพม่าที่บุกเข้ามาในหมู่บ้าน ทหารพม่าใช้อาวุธเข่นฆ่าพี่น้องเพื่อนบ้านของเขา อย่างโหดร้ายทารุณ รุมข่มขืนหญิงสาวในหมู่บ้านจนหน้าใจแล้วฆ่าทิ้ง ผู้คนถูกสังหาร ล้มตายแทบหมดหมู่บ้าน จะมีหนีเล็ดลอดไปได้เพียงไม่กี่คนซึ่งรวมทั้งเขาที่ซ่อนตัวอยู่ ไม่ไกลจากบ้านมากนัก ภาพพ่อถูกทหารพม่ายิงทิ้งอย่างเลือดเย็นยังคงติดตาและคำพูด ของกองกำลังพม่า เขาจำได้จนติดใจ “ฆ่าแม่ฆ่ามันให้หมด ไ้กะเหรี้งซี่รีเอน...เฝามาแม่ ให้หมด ไ้กะเหรี้งเนา ไ้กะเหรี้งซี่กลาก อย่าให้มันอยู่กรหมื่นแผ่นดินพม่า” (ไ้เรอบอ. 2544 : 120) เป็นคำประณามหยามเหยียดของทหารพม่าบ่งบอกถึงความเกลียดชัง และไม่เห็นคุณค่าความเป็นมนุษย์ของชาวกะเรนนี่แม้แต่่น้อย จุดประสงค์เดียวที่พวกทหารพม่า ต้องการคือการทำลายล้างเผ่าพันธุ์กะเรนนี่ให้หมดสิ้น

หลังจากสังหารผู้คนแล้ว หมู่บ้านถูกเผาเหลือเพียงซากไหม้ดำ ภาพพี่น้อง เผ่าพันธุ์ของเขาอนตายระเกะระกะทั่วหมู่บ้าน ทำให้เขาต้องหลั่งน้ำตาออกมาด้วยความ สะเทือนใจ

ทำไม สงครามมีแต่ความโหดร้าย จะให้ชาวกะเรนนี่
วางอาวุธยกแผ่นดินถิ่นเกิดบรรพบุรุษให้แก่ผู้รุกราน แล้วไปเป็น
ข้ารับใช้ทหารพม่ามันกดขี่ข่มเหงรังแกอย่างนั้นหรือ ? อีสรภาพ
ของชาวกะเรนนี่นั้นเล่า วิญญาณวีรชนจะให้ภัยได้อย่างไร สงคราม
มีแต่ความโหดร้าย

เพื่อกู้แผ่นดินถิ่นเกิดของบรรพบุรุษคืนกลับมา
เพื่ออีสรภาพในการปกครองตนเอง ชาวกะเรนนี่จำใจต้องทำ
สงครามกับผู้รุกราน “ตายในสนามรบ สง่างามกว่า มีชีวิตอยู่
เป็นทาส” เป็นคำพูดของวีรบุรุษกะเรนนี่ ก้องดังขึ้นจากส่วนลึก
ในวิญญาณของทหารกะเรนนี่

(ไ้เรอบอ. 2544 : 111 – 112)

เรื่องสั้นเรื่องนี้ไม่ได้เสนอภาพให้เห็นการต่อสู้เพื่อรักษาสิทธิในการมีชีวิตอย่างอิสระในแผ่นดินถิ่นเกิดโดยตรง ผู้เขียนเพียงส่งสารผ่านความคิดของทหารกู้ชาติกะเรนนี่ที่สะท้อนใจจากเหตุการณ์ที่ทหารพม่าสังหารพี่น้องร่วมเผ่าพันธุ์ของเขาอย่างทารุณ ถ้อยคำของบรรพบุรุษที่ตั้งกองในความทรงจำ “เพื่อแผ่นดินถิ่นเกิดของบรรพบุรุษคืนกลับมา เพื่ออิสรภาพในการปกครองตนเอง ชาวกะเรนนี่จำใจต้องทำสงครามกับผู้มารุกราน ตายในสนามรบ สง่างามกว่ามีชีวิตอยู่เป็นทาส” เป็นการย้ำว่าชาวกะเรนนี่จะไม่ยอมแพ้แก่ผู้รุกราน ไม่ยอมตกเป็นทาสของศัตรู ไม่ยอมมุกกักขังหม่มเหง ชาวกะเรนนี่ต้องต่อสู้เพื่อให้ได้ดินแดนของตนคืนมาแม้จะต้องเสียเลือดเนื้อและชีวิตก็ตาม

3. การประกาศความมีตัวตนเพื่อรักษาศักดิ์ศรีความเป็นมนุษย์

การประกาศความมีตัวตน การตระหนักถึงคุณค่าของตนเองและของพี่น้องร่วมเผ่าพันธุ์เป็นสิ่งยืนยันศักดิ์ศรีที่ตนเองมีอยู่ เรื่องสั้นเรื่อง “คล้ายว่าเริ่มจากฝน” (2554) ในรวมเรื่องสั้นชุด แดดะเข้าร้อนเกินกว่าจะนั่งจิบกาแฟ ของจเด็จ กำจรเดช เป็นเรื่องสั้นที่ผู้เขียนใช้เป็นกระบอกเสียงแทนคนพลัดถิ่นชาวมอญที่ถูกพม่าขับไล่ออกจากแผ่นดินจนต้องหนีเข้ามาอาศัยอยู่ในแผ่นดินอื่น ทำให้ตกอยู่ในสภาพเป็นคนไร้รัฐและกลายเป็น “คนอื่น” ในแผ่นดินใหม่ ช่างยังถูกข่มเหงรังแกจากเจ้าของดินแดนอย่างไร้มนุษยธรรม

ชาวมอญมีประวัติศาสตร์การสู้รบกับรัฐบาลพม่ามายาวนาน เช่นเดียวกับชนกลุ่มน้อยกลุ่มอื่น ๆ ในพม่าที่มีการต่อสู้ทำหันทันด้วยอาวุธสงครามมานานหลายทศวรรษ เพื่อการสร้างชาติให้เป็นรัฐมีเอกราช และได้ปกครองตนเองในระดับหนึ่ง รวมถึงมีสิทธิในการใช้ภาษาและมีวัฒนธรรมเป็นของตนเอง ความฝันของชาวมอญคืออยากเห็นประเทศมอญปรากฏอยู่ในแผนที่โลกเหมือนกับประเทศอื่น ๆ แม้ปัจจุบันรัฐบาลพม่าจะมีการเจรจาสงบศึกกับพวกชนกลุ่มน้อย มีการเจรจาหยุดยิงและมีการผ่อนปรนอนุญาตให้ชาวมอญจัดงานวันชาติได้อย่างถูกต้องตามกฎหมาย แต่ในทางปฏิบัติ ความหวังของชาวมอญที่จะปกครองตนเอง มีพื้นที่เป็นของตนเองคงเป็นเรื่องยาก เพราะทรัพยากรส่วนใหญ่ของพม่าอยู่ทางตอนล่างในส่วนที่เป็นดินแดนของมอญและกะเหรี่ยงซึ่งเป็นทีปากแม่น้ำ ถ้าพม่าให้เอกราชแก่พวกมอญและกะเหรี่ยง พม่าก็จะมึเนื้อที่ที่อยู่แต่เฉพาะตอนบนและออกทะเลไม่ได้ รวมถึงทำกิจกรรมไม่ได้ ทำให้รัฐบาลพม่าใช้กำลังกดดันชาวมอญให้อพยพออกนอกพื้นที่ตลอดมา ดังนั้นความหวังที่จะได้เป็นรัฐอิสระปกครองตนเองของชาวมอญดูจะเลือนราง เมื่อพวกเขาทนภาวะถูกกดดันไม่ได้ ก็จำเป็นต้องอพยพเข้ามาอาศัยอยู่ในประเทศเพื่อนบ้านเพื่อหวังอนาคตที่ดีกว่า

ศักดิ์ศรีความเป็นมนุษย์ของคนชายขอบ : ภาพสะท้อนจิตวิญญาณประชาธิปไตยในเรื่องสั้น

เรื่อง “คล้ายว่าจะเริ่มจากฝน” ผู้เขียนวางเค้าโครงเรื่องโดยใช้เหตุการณ์ ในปี พ.ศ. 2553 เมื่อคนของกองทัพของ พระเจ้า (God’s Army) จำนวน 10 คน ในชุดพรางพร้อมอาวุธครบมือเข้ายึดโรงพยาบาลศูนย์ราชบุรี ควบคุมคนไข้และเจ้าหน้าที่จำนวนหนึ่งเป็นตัวประกัน เพราะต้องการนำตัวแพทย์และพยาบาลไปรักษาทหารกะเหรี่ยงที่ได้รับบาดเจ็บจากการถูกทหารรัฐบาลพม่าปราบปรามอย่างหนัก แต่เรื่องสั้นเรื่องนี้ จดแจ้งเปลี่ยนฉากจากการบุกยึดโรงพยาบาลเป็นการบุกยึดโรงเรียนของชุมชน

เรื่องสั้นเรื่องนี้เป็นเรื่องเล่าจากคำให้การของตัวละครชื่อ “ธง” ซึ่งอยู่ในเหตุการณ์ที่คนพลัดถิ่นชาวมอญบุกเข้ายึดโรงเรียนและเขาเป็นนักเรียนคนหนึ่งที่ถูกจับเป็นตัวประกัน คำให้การของเขาให้ความถึงเพื่อน ชื่อ “ฮะตุ” ซึ่งเป็นเด็กพิการใส่ขาเทียม มีพ่อเป็นแรงงานต่างด้าวที่มีภรรยาบ้านเหมารวมว่าเป็น “พม่า” และถูก “ติดป้าย” ว่าเป็นพวกโหดร้าย ชาวบ้านมองคนเหล่านั้นว่าเป็น “ปีศาจ” พวกเขาเปรียบเสมือนเป็น “คนอื่น” ในสังคมไทย ไม่ได้ได้รับการยอมรับ มีหน้าซำยังถูกเกลียดชังรังเกียจจนไม่มีใครคบหาด้วย ทรรศนะเหล่านี้ น่าจะเป็นอคติทางชาติพันธุ์และเป็นสำนึกที่ถูกปลูกฝังในเรื่องการเป็นศัตรูคู่แค้นระหว่างไทยกับพม่าซึ่งยังคงสืบทอดมาถึงคนรุ่นปัจจุบัน ฮะตุถูกเพื่อนร่วมห้องเรียนรังเกียจ เขาไม่มีเพื่อน มีหน้าซำยังถูกข่มเหงรังแกจากเพื่อนร่วมโรงเรียนอยู่เสมอ แต่ฮะตุก็ไม่ได้ตอบโต้ ไม่ผูกพยาบาทและให้อภัยพวกเขาเหล่านั้น เขาปฏิบัติต่อทุกคนด้วยความจริงใจ และเปิดใจยอมรับทุกคนเป็นเพื่อน ความดีของฮะตุชนะใจธง และเขาทำให้ธงมองเห็นว่าถึงแม้จะไม่มีแผ่นดินอาศัย แต่ฮะตุก็ยังภาคภูมิใจในการเป็นคนมอญ ซึ่งขณะนี้พี่น้องของเขากำลังสู้รบกับพม่าเพื่อแสดงสิทธิที่จะได้ครอบครองแผ่นดินของตนเองโดยชอบธรรม ฮะตุบอกธงว่า

“เราไม่ใช่พม่า...ในสายตาของชาวโลกและรัฐบาลพม่านั้นใช่ แต่เราเป็นคนมอญ มอญก็เป็นคน เป็นชนกลุ่มน้อยที่แยกจากพม่า เพื่อปกครองตนเองเช่นเดียวกับ ฉาน ว่า กะเหรี่ยง คะเรนนี ทั้งหมด กำลังทำสงคราม ทั้งระหว่างชนกลุ่มน้อยด้วยกันและกับรัฐบาล”

(เจดีย์ กำจรเดช. 2554 : 90)

“ต้องรอให้เรา มีชื่อประเทศในแผนที่โลกก่อน เรามีธงชาติ แต่ไม่มีเสาให้ผูก ไม่มีพื้นที่ซึ่งมองเห็นได้ และ...” เสียงของเขาหายไป

(เจดีย์ กำจรเดช. 2554 : 92)

ความมีตัวตนของฮะตุเกิดจากคุณธรรมและความดีงาม ทำให้เพื่อนและครูตระหนักว่าเขายังมีชีวิตอยู่ถึงแม้จะไม่มีลมหายใจ สำนึกนี้เกิดจากเหตุการณ์ในตอนพี่ชายของฮะตุบุกเข้ายึดโรงเรียน จับครูและนักเรียนเป็นตัวประกัน ฮะตุถูกสั่งให้ซ่อนตัวอยู่บนภูเขา แต่เขากลับหนีมาบอกพ่อของจริง ทั้งสองจึงได้ไปขอความช่วยเหลือจากทหารชุดคุ้มครองหมู่บ้าน ฮะตุบอกทหารว่าเขาจะเข้าไปเกลี้ยกล่อมพี่ชายให้วางอาวุธ ทหารจึงสัญญาว่าจะไม่ทำร้ายฮะตุ แต่เมื่อทหารตำรวจตัดสินใจบุกเข้าไป ฮะตุก็เป็นคนหนึ่งที่เสียชีวิตในการปะทะกันครั้งนี้ หลังจากเหตุการณ์สงบลง ในห้องเรียนทุกเช้าครูจึงยังคงขานชื่อนักเรียนทุกคนรวมทั้งฮะตุด้วย ดังปรากฏในข้อความต่อไปนี้

...หลังเหตุการณ์วันนั้นบรรยากาศก็กลับมาเหมือนเดิม ครูน้ำฝนยังเรียกชื่อฮะตุ ธงลุกขึ้นตอบว่าฮะตุไม่สบาย มาเรียนไม่ได้ ครูน้ำฝนตาแดง ตอนแรกเพื่อนอาจแปลกใจ แต่ก็ยอมรับในที่สุดว่ายังมีนักเรียนอีกคนนั่งหลังห้องกระเป๋านักเรียนวางบนเก้าอี้ แม้ไม่มีคนนั่ง แต่หนังสือที่เรียนยังเปิดกางบนโต๊ะ ซึ่งหากมีใครเดินผ่านห้องแล้วมองเข้ามา ก็อาจคิดว่าเด็กคนหนึ่งลุกไปเข้าห้องน้ำ...

(จเด็จ กำจรเดช. 2554 : 99)

คำโปรยในตอนนำเรื่องและผู้เขียนนำมาเป็นข้อความในตอนเปิดเรื่อง แสดงให้เห็นว่าเพื่อนร่วมชั้นเรียนรวมทั้งครูของฮะตุทำเสมือนว่าเขายังเป็นนักเรียนคนหนึ่งในชั้นเรียน

...หากมีใครเดินผ่านหน้าห้องและมองเข้ามา ก็อาจคิดว่ามีเด็กคนหนึ่งลุกไปห้องน้ำ...

(จเด็จ กำจรเดช. 2554 : 77)

ฮะตุเป็นเพียงเด็กชายขามอญพลัดถิ่น แต่ความจริงใจและความห่วงใยที่เขา มีให้แก่เพื่อน ๆ คนไทยในโรงเรียนโดยเฉพาะกับธง ทำให้เขาตัดสินใจอย่างกล้าหาญที่จะช่วยยุติความขัดแย้ง ผลคือเขาต้องตกเป็นเหยื่อของการใช้กำลังเข้าปราบปรามผู้ก่อความไม่สงบ อย่างไรก็ตาม คุณธรรมและความดีงามของฮะตุเป็นสิ่งที่ยังคงส่องสว่างความเป็น “คนอื่น” ของฮะตุ ทำให้ครูและเพื่อนในโรงเรียนรำลึกถึงเขาอยู่เสมอ

การแสดงตัวตนเพื่อคงไว้ซึ่งศักดิ์ศรีความเป็นมนุษย์ในอีกลักษณะหนึ่งคือการแย่งชิงพื้นที่เพื่อเปลี่ยนบทบาทจากผู้ถูกกดขี่ข่มเหงเป็นผู้ที่มีอำนาจเหนือกว่าด้วยการใช้

ศักดิ์ศรีความเป็นมนุษย์ของคนชายขอบ : ภาพสะท้อนจิตวิญญาณประชาธิปไตยในเรื่องสั้น

กำลังและอาวุธ เป็นธรรมชาติของมนุษย์ที่ตระหนักว่าทุกคนมีศักดิ์ศรี และเมื่อใดก็ตามที่ตนเองต้องตกเป็นเบี้ยล่าง ถูกข่มเหงรังแกอย่างไม่เป็นธรรม พวกเขาก็ต้องพยายามดิ้นรนต่อสู้เพื่อหาพื้นที่ประกาศความมีตัวตนและเรียกศักดิ์ศรีของตนคืนมา

การแย่งชิงพื้นที่เพื่อหาโอกาสหลุดพ้นจากการเป็นผู้ “ถูกกระทำ” และกลายมาเป็น “ผู้กระทำ” ปรากฏในตอนหนึ่งที่ชายของฮะตุ ทหารกู้ชาติชาวมอญบุกเข้ายึดโรงเรียน ในขณะที่ครูนักเรียนกำลังดูการถ่ายทอดฟุตบอลที่พีของธงเป็นนักเตะคนหนึ่งในทีมทหารกู้ชาติจับนักเรียนเป็นตัวประกันและประกาศว่าจะสังหารตัวประกัน 1 คน เมื่อนักเตะไทยทำประตูได้หนึ่งประตู จุดประสงค์ของการบุกยึดโรงเรียนและจับตัวประกันเป็นการตอบโต้ที่พวกเขาถูกกดขี่ข่มเหงรังแก เพราะค่ายผู้อพยพซึ่งเป็นพื้นที่พักพิงชั่วคราวถูกทหารไทยเผาเพื่อผลักดันให้พวกเขาออกจากพื้นที่ ดังคำบรรยายว่า

...เขาขอธงชาติไทยที่เอากเพื่อนของธงถือค้างเอาไว้ ปลอดภัยชาติไทยออกจากค้ำแล้วติดธงผืนนั้นเข้าไปแทน ธงผืนนั้นสีแดง มีรูปหงส์เทินสีทองอยู่ตรงกลาง แล้วบอกว่านี่เป็นธงชาติของพวกเขา ดูให้ดูว่ามันไม่ได้เป็นธงชาติพม่า ทั้งยังไม่ใช่ธงของประเทศไหนที่คนรู้จัก จึงไม่ควรเรียกพวกเขาพร้อมกับพวกไหน ไม่ว่าจะเป็พวกเขาอีกโรงพยาบาล พวกที่ค่ายเสพติดที่ชายแดนและหรือแม้แต่พวกที่ทำสงครามสมัยยังชีช้ากัณอยู่

“เราไม่ได้เป็นสมาชิกขององค์การสหประชาชาติ ไม่ได้เข้าร่วมแข่งขันกีฬาไม่ว่าจะระดับไหน ไม่ควรอยู่ในประเทศผู้อื่น ทั้งอาจไม่สมควรอยู่ในโลกนี้ในสายตาชาวโลก แต่เรายังอยู่ในค่ายลี้ภัยที่เพิ่งโดนเผา เราไม่ควรถูกปฏิบัติเช่นนี้ ทั้งเราก็ไม่คิดปฏิบัติเช่นนี้กับใครก่อน”

(จเด็จ กำจรเดช. 2554 : 90)

การกระทำของพี่ชายฮะตุเป็นการเรียกร้องให้คนไทยเจ้าของประเทศที่พวกเขาหนีร้อนมาพึ่งเย็นได้ตระหนักว่า พวกเขาก็เป็นมนุษย์ที่มีความหิวโหยทนงในศักดิ์ศรีและภาคภูมิใจในเชื้อสายมอญและเมื่อต้องมีสถานภาพเป็นผู้อพยพในค่ายลี้ภัย เขาก็ต้องการการปฏิบัติที่ให้เกียรติในฐานะที่เป็นมนุษย์คนหนึ่ง แต่ท้ายที่สุด พวกเขา ก็ถูกทหารไทยที่บุกเข้ามาช่วยเหลือตัวประกันสังหารอย่างเลือดเย็น

การถูกรุกรานรวมถึงการถูกเลือกปฏิบัติด้วยความไม่เป็นธรรมถือเป็นการลดทอนศักดิ์ศรีความเป็นมนุษย์ และเมื่อศักดิ์ศรีของคนชายขอบถูกลิดรอน เขาเหล่านั้น

จะไม่ได้ตกเป็นผู้ถูกระทำอยู่ฝ่ายเดียว พวกเขาพยายามต่อสู้ทุกวิถีทางเพื่อให้มีพื้นที่ในสังคมและได้อยู่ร่วมกับผู้อื่นอย่างมีศักดิ์ศรี แต่การต่อสู้เพื่อรักษาสติหรือเพื่อปกป้องศักดิ์ศรีความเป็นมนุษย์ของคนชายขอบในเรื่องสั้นหลายเรื่อง มักจบลงด้วยความพ่ายแพ้ ซึ่งน่าจะเป็นกลวิธีหนึ่งที่นักเขียนทิ้งท้ายไว้เพื่อให้ผู้อ่านฉุกฉิกและเกิดจิตสำนึกในเรื่องการปฏิบัติอย่างเท่าเทียมต่อมนุษย์ด้วยกัน

การยอมรับชะตากรรมโดยไร้แรงขัดขืน

เมื่อศักดิ์ศรีถูกลดทอน ในบางสถานการณ์ผู้ถูกลดทอนซึ่งเป็นชนกลุ่มน้อยกลับยื่นหยัดต่อสู้เพื่อเรียกร้องความเป็นธรรมและเพื่อรักษาศักดิ์ศรีที่ตนเองมีอยู่ แต่ก็มีหลายสถานการณ์ที่พวกเขาเหล่านั้นไร้แรงที่จะต่อสู้ขัดขืน ไม่มีแม้แต่โอกาสที่จะแก้ตัวหรือตอบโต้

โศกนาฏกรรมที่เกิดจากการถูกลดคุณค่าของความเป็นคนและการถูกเบียดเบียนระหว่างมนุษย์ด้วยกันอย่างไร้ความปราณีสะท้อนผ่านเรื่องสั้นหลายเรื่องในลักษณะต่าง ๆ กัน เช่น การลดทอนศักดิ์ศรีโดยการทำให้มนุษย์กลายเป็นสิ่งของบางอย่างที่ตายตัว ได้แก่ การทำให้มนุษย์กลายเป็น “สินค้า” จากเรื่อง “หญิงเฒ่าบนภูเขาชรา” ของ เสกสรรค์ ประเสริฐกุล “ดอยรวก” ของนทธี ศศิวิมล “ฝั่งเมืองตระนอม (เมื่อเขมรพเนญเฒ่าแดด)” ของ จำลอง ฝั่งชลจิตร และด้วยการ “ติดป้าย” ให้มีลักษณะอย่างใดอย่างหนึ่งในแง่ลบ จากเรื่อง “คนขายโรตีแห่งศรีลังกา” ของ กนกพงศ์ สงสมพันธุ์ การลดทอนศักดิ์ศรีด้วยการกีดกันให้เป็น “คนอื่น” และถูกทำให้ไร้อำนาจ จากเรื่อง “ลูกทวายโปรเจ็คท์” ของ องค์กร บรรจุน และการลดทอนศักดิ์ศรีเพราะค่านิยมในสังคม จากเรื่อง “เขว้าวที่สุดท้าย” ของ โถ่เรอบ จะกล่าวต่อไปตามลำดับ ดังนี้

1. การลดทอนความเป็นมนุษย์ให้กลายเป็นเสมือนสิ่งของบางอย่างที่ตายตัว

การลดทอนศักดิ์ศรีความเป็นมนุษย์ในลักษณะที่พยายามทำให้คนกลายเป็นสิ่งของบางอย่างที่ตายตัว ปรากฏในลักษณะของการทำให้กลายเป็นสินค้า ได้แก่ เรื่อง “หญิงเฒ่าบนภูเขาชรา” (2529) ของ เสกสรรค์ ประเสริฐกุล เป็นเรื่องสั้นเรื่องหนึ่งในรวมเรื่องสั้น คนกับเสือ ซึ่งเป็นรวมเรื่องสั้นเล่มหลังสุด นับจาก รวมเรื่องสั้น ถูดยาก (2524) และ ดอกไฟ (2527) สิบปีต่อมารวมเรื่องสั้น คนกับเสือ จึงปรากฏแก่สายตาผู้อ่าน ใน “บันทึกท้ายเล่ม” ของรวมเรื่องสั้น คนกับเสือ เสกสรรค์ กล่าวถึงรวมเรื่องสั้นเล่มนี้ของเขาว่า

ศักดิ์ศรีความเป็นมนุษย์ของคนชายขอบ : ภาพสะท้อนจิตวิญญาณประชาธิปไตยในเรื่องสั้น

“...โดยพื้นฐานแล้วทุกเรื่องล้วนสะท้อนประเด็นเดียวกัน ถ้าไม่ใช่ความต่ำต้นของสังคมไทยปัจจุบันก็เป็นความปวดร้าวของคนที่ไม่อาจคล้อยตามกระแส... ทุกวันนี้มีมนุษย์สายพันธุ์หนึ่งซึ่งกำลังถูกลดจำนวนลงเรื่อย ๆ เนื่องจากไม่อาจปรับตัวให้เข้ากับสภาพแวดล้อมใหม่ พวกเขาถูกคุกคามเจ็บปวด โดยโลกอาจไม่ทันสังเกต ทว่ามันเป็นการคุกคามที่ล้าลึกถึงระดับจิตวิญญาณ... ทางเลือกมีสองประการคือ ถ้าไม่คล้อยตามก็ต้องจมปลักอยู่กับความอ้างว้างเดี่ยวเวลา โลกไม่มีที่ว่างสำหรับวิญญาณอิสระและความจริงแท้แห่งความเป็นคน...”

(เสกสรรค์ ประเสริฐกุล. 2539 : 111 - 112)

ในเรื่อง “หญิงเฒ่าบนภูเขาชรา” หญิงชราขามังของเสกสรรค์ถูกกำหนดบทบาทให้เป็นตัวละครที่มีอดีตอันขมขื่น นอกจากนี้ยังถูกคุกคามจากความฉาบฉวยของคนในสังคมปัจจุบัน หญิงชราที่มีความหลังที่เจ็บปวดบนลานหินแห่งนี้ เพราะเป็นสถานที่ที่นางสูญเสียลูกชาย 2 คน คนหนึ่งตายด้วยปืนของทหารป่า พร้อมกับได้รับคำยกย่องให้เป็นวีรบุรุษ ส่วนลูกชายคนสุดท้ายต้องจบชีวิตลงเพราะกระสุนของฝ่ายรัฐบาลด้วยการถูกกล่าวหาว่าทรยศ หญิงชราขามังไม่เคยเข้าใจคำว่า “ภูมิใจ” จากการเป็นวีรบุรุษของลูกชายคนโต หรือคำว่า “ทรยศ” ที่ลูกชายคนเล็กถูกฝ่ายรัฐบาลกล่าวหานางรู้เพียงแต่ว่าลูกชายทั้งสองจากไปแล้ว และความโศกเศร้าเพราะการจากไม่เคยลบเลือนจากความรู้สึกของนางแม้วันเวลาจะล่วงผ่านเลยมามากหลายสิบปี เมื่อต้องกลับไปยังสถานที่นั้นอีก ในความรู้สึกของนางสิ่งที่เปลี่ยนไปคือสถานดินธรรมชาติบนภูเขาสูงนี้ที่เคยใช้เป็นฐานชุมชนสำคัญและเป็นທີ່ที่เคยรองรับร่างลูกชายทั้งสองกลับกลายเป็นแหล่งท่องเที่ยวยอดนิยมแห่งหนึ่ง หญิงชราและขามังคนอื่น ๆ ที่เป็นประชากรบนดอยแห่งนี้กลับกลายเป็นเพียง “สินค้า” และเป็นเพียง “แม่เหล็ก” ที่ดึงดูดนักท่องเที่ยวให้เดินทางมาเพื่อวัตถุประสงค์ต่าง ๆ กัน เรื่องสั้นเรื่องนี้สะท้อนให้เห็นความไม่ยุติในความรู้สึกของเพื่อนมนุษย์ และความฉาบฉวยของผู้คนในสังคมวัตถุนิยมที่มักมุ่งตักตวงผลประโยชน์เข้าตัว เมื่อหมดความสนใจหรือกอบโกยเอาประโยชน์จนไม่เหลือสิ่งใดให้ค้นหาแล้วก็เลิกใส่ใจไยดี เพราะมองเห็นคุณค่าของสิ่งต่าง ๆ แค่เปลี่ยนที่หุ้มห่อ แต่ละเลยคุณค่าแท้จริงที่ซ่อนอยู่ภายใน ดังนั้น จึงไม่มีใครใส่ใจใตถามร่องรอยของอดีตที่อาจเป็นบันทึกเรื่องราวทางประวัติศาสตร์ที่ทรงคุณค่าจากหญิงชราขามังที่ผ่านร้อนผ่านหนาวมาร่วมศตวรรษ

ศักดิ์ศรีความเป็นมนุษย์ของนางได้ถูกลดทอนทำให้มีสภาพคล้ายเป็น “สินค้า” ดังที่ผู้เขียนได้สะท้อนผ่านน้ำเสียงของตัวละครทหารที่ทำหน้าที่ดูแลนอุทยานว่า

“นี่ ๑ คนแก่สุดบนภูเขาลูกนี้ แก่อยู่มากตั้งแต่ยังไม่มี
คอมมิวนิสต์ จนคอมมิวนิสต์หมดไปแล้วก็ยังมีอยู่ อายุคงเกือบร้อยแล้ว
มั้ง...เอาละ วันนี้บรรยายแค่นี้ก่อนแล้วกัน พวกคุณชมสถานที่หรือ
ถ่ายรูปเขาเขาเอาเอง ผมเรียกชมนุ่มให้แล้ว เดี่ยวคงมากันเต็ม
หรอก”

(เสกสรรค์ ประเสริฐกุล. 2529 : 31)

สำหรับนักท่องเที่ยวพวกเขาเพียงต้องการเก็บภาพและบรรยากาศเพื่อนำไปอวด
คนที่ไม่มีโอกาสเดินทางมายังสถานที่แห่งนี้ บางคนต้องการภาพประกอบข้อมูลเขียน
สารคดี ซึ่งแน่นอนว่าตัวประกอบฉากสำคัญก็คือหญิงชราชาวม้ง ดังคำบรรยายว่า

“นี่ ๑ ถ่ายรูปให้ชั้นหน่อย จะได้ไปอวดที่บ้าน”
“เดี๋ยว ๑ ป้า หันทางนี้หน่อย นั่น ยังงั้น แสงจะได้เข้าดี ๑
ยอด ๑ เห็นรอยย่นครบเลย...เอ้า คุณไปยืนข้างหลังแกแล้วไหล่หน้า
ออกมา ใช้ ๑ เกาะไหล่แกไว้ข้างหนึ่ง”

(เสกสรรค์ ประเสริฐกุล. 2529 : 32)

หญิงชราไม่ได้มีความรู้สึกร่วมไปกับความตื่นตาตื่นใจของนักท่องเที่ยวเหล่านั้น
ทุกสิ่งที่ได้สัมผัสในวันนี้ล้วนทำให้นางหวาดกลัวและหวงคิดถึงความตายของลูกชาย
ทั้งสอง ในขณะที่หลานสาววัยรุ่นของนางเป็นภาพสะท้อนของคนรุ่นใหม่ในหมู่บ้านที่ไม่เคย
ตระหนักถึงคุณค่าและศักดิ์ศรีของตนเอง เธอหลงอยู่กับวัตถุและสิ่งจอมปลอม เธอรู้สึก
ตื่นเต้นยินดีที่หมู่บ้านของเธอมีนักท่องเที่ยวเข้ามามากมาย รู้สึกภาคภูมิใจที่นักท่องเที่ยว
ให้ความสนใจของเธอและเธออยากเป็นส่วนหนึ่งของความสนใจนั้น โดยไม่ได้สำนึก
ว่าการกระทำของเธอเป็นการลดคุณค่าของตนเองดังนี้

...ผู้ที่ยืนตรงนั้นพากันกรูมาที่แม่เฒ่าม้ง หลานสาว
วัยรุ่นของเธอโผล่มาจากไหนไม่รู้มันเที่ยวบอกใครต่อใครเป็นภาษาไทย
ชัดเจน “ย่าฉั่นเอง...ย่าฉั่นเอง..”

(เสกสรรค์ ประเสริฐกุล. 2529 : 31)

ศักดิ์ศรีความเป็นมนุษย์ของคนชายขอบ : ภาพสะท้อนจิตวิญญาณประชาธิปไตยในเรื่องสั้น

ในสังคมทุนนิยมและวัตถุนิยม มีการเปลี่ยนคนให้เป็นวัตถุ เปลี่ยนมนุษย์ให้เป็นเครื่องจักร เปลี่ยนรูปแบบการจ้างแรงงานแบบ “ฟัสตุ” เพื่อลดภาระของนายจ้างเพราะไม่จำเป็นต้องจ่ายค่าชดเชยเมื่อแรงงานเจ็บป่วยหรือเสียชีวิต นายจ้างมองเห็นมนุษย์เหมือนเครื่องจักรที่ผุพังหลังใช้งาน เมื่อเสียก็เปลี่ยนเครื่องใหม่ ไม่มีกรอบของกฎหมายใด ๆ ที่จะต้องจัดสวัสดิการสังคมให้แก่ “ฟัสตุ” เหล่านั้น เพราะเป็นเพียงเครื่องจักรในการผลิตงาน ไม่จำเป็นต้องดูแลรักษากันตามกฎหมายและด้วยมนุษยธรรมอีกต่อไป กรณีเช่นนี้เป็นเรื่องที่กำลังถูกวิจารณ์กันอย่างแพร่หลายในสังคมไทย กระบวนการทำให้คนกลายเป็น “สินค้า” ที่สะท้อนจากเรื่องสั้นเรื่องนี้ก็ไม่ต่างจากกระบวนการทำให้คนเป็นวัตถุดังกล่าวข้างต้น กรณีคนรุ่นใหม่เช่นหลานสาวของหญิงชราชาวม้ง กระบวนการลดทอนความเป็นมนุษย์ที่ทำให้พวกเขากลายเป็นสินค้าไม่ได้ทำให้เธอรู้สึกเสียศักดิ์ศรีแต่อย่างใด เธอกลับรู้สึกตื่นเต้นยินดีที่มีนักท่องเที่ยวมากมายที่ให้ความสนใจของเธอ และสำหรับหญิงชราชาวม้งก็คงไม่ได้รู้สึกถึงการลดทอนศักดิ์ศรีมากนัก เพราะหญิงชรายังคงฝังใจอยู่กับเรื่องราวในอดีต แต่การที่ตัวละครไม่รู้สึกสะท้อนใจกลับยิ่งกระทบกระแทกใจผู้อ่าน เพราะผู้เขียนนำเสนอให้เห็นชัดเจนว่า กระบวนการลดทอนความเป็นมนุษย์ในเรื่องสั้นเรื่องนี้เกิดจากน้ำมือของมนุษย์ด้วยกันเอง ที่เห็นคนเป็นเพียงสินค้าที่พวกเขาใช้คุ้มดวงหาผลประโยชน์ โดยไม่คำนึงถึงหลักแห่งมนุษยธรรมหรือสิทธิมนุษยชนแต่อย่างใด

นอกจากการลดทอนศักดิ์ศรีความเป็นมนุษย์ด้วยการทำให้ชนกลุ่มน้อยกลายเป็น “สินค้า” แล้ว “การค้ามนุษย์” ก็เป็นอีกกระบวนการหนึ่งที่ลดทอนศักดิ์ศรีความเป็นมนุษย์ด้วยการทำให้มนุษย์กลายเป็น “สินค้า” เช่นกัน

ประเทศไทยเป็นประเทศต้นทางปลายทางและทางผ่านเรื่องการค้าผู้หญิงและเด็ก เหยื่อการค้ามนุษย์ส่วนใหญ่คือประชากรของประเทศเพื่อนบ้าน บ้างก็เข้ามาอย่างเต็มใจด้วยเหตุผลต่าง ๆ เช่น ต้องการหนีจากความยากจนอดอยากแร้นแค้น บ้างก็ถูกล่อลวงมาเป็นเหยื่อของพวกแสวงหาประโยชน์ เช่น บ้างถูกบังคับมาเพื่อใช้แรงงาน หรือเพื่อธุรกิจทางเพศหรือการค้าประเวณี ประเด็นการค้ามนุษย์เป็นปัญหาที่ยืดเยื้อและไม่ได้รับการแก้ไขอย่างจริงจังจากรัฐบาลไทย ทำให้ประเทศไทยที่เคยถูกจัดอันดับไว้ในกลุ่มประเทศที่ถูกจับตามองเกี่ยวกับปัญหาการค้ามนุษย์ ถูกลดมาอยู่อันดับต่ำที่สุด หรือจาก Tier 2 Watch List หมายถึงประเทศที่มีการดำเนินการไม่สอดคล้องกับมาตรฐานขั้นต่ำในการจัดการค้ามนุษย์ มาเป็นอันดับ Tier 3 หรือประเทศที่ดำเนินการไม่สอดคล้องกับมาตรฐานขั้นต่ำ และไม่มีความพยายามในการจัดการค้ามนุษย์

นที ศศิวิมล เป็นนักเขียนหญิงที่นำเสนอประเด็นปัญหาเรื่องการค้ามนุษย์ตามตะเข็บแนวชายแดนที่ไม่ได้รับการเหลียวแลและแก้ไขจากภาครัฐอย่างจริงจังผ่านเรื่องสั้นเรื่อง “คอยรวก” ได้อย่างสะท้อนอารมณ์ “คอยรวก” เป็นชื่อคอยสูงชันระหว่างแม่สอด – ตาก เป็นเส้นทางที่คร่าชีวิตนักเดินทางเพราะอุบัติเหตุบ่อยครั้ง คอยรวกเป็นฉากที่นักเขียนใช้เป็นเส้นทางลักลอบนำเด็กและหญิงสาวชาวพม่าเข้ามาในประเทศไทยเพื่อส่งต่อไปขายบริการยังสถานที่ต่าง ๆ หลายคนต้องจบชีวิตลง ทั้ง ๆ ที่ยังไม่ถึงที่หมายด้วยเหตุอันไม่ควร ไม่ว่าจะเป็นการถูกซ่อนอยู่ใต้พื้นรถ ทำให้ขาดอากาศหายใจ หรือใครที่อ่อนแอก็ถูกกำจัดเพื่อไม่ให้เป็นภาระค่าใช้จ่าย ส่วนผู้ที่รอดชีวิตถูกส่งต่อไปขายยังประเทศเพื่อนบ้าน นอกจากนี้ยังมีการโยงโยยให้เห็นความประพฤตินอกรีตและเหยียดหยามโหดของข้าราชการตำรวจที่ร่วมกระบวนการการค้ามนุษย์ การรับสินบน การใช้กำลังข่มขืนเหยื่อ และการสังหารผู้ที่เข้ามาช่วยเหลือเหยื่ออย่างไร้ความปรานีโดยผู้ถูกกระทำทุกคนไร้แรงที่จะต่อสู้ มีหลายตอนที่นักเขียนเรียงร้อยเรื่องราวได้อย่างสะท้อนอารมณ์ เช่น เหตุการณ์ตอนที่เจ้าหน้าที่ด่านตรวจเรียกเด็กสาวสองพี่น้องมา “สอบสวน” พี่สาวได้แสดงความกล้าหาญปกป้องน้องของเธอให้รอดพ้นจากความป่าเถื่อนของเจ้าหน้าที่ดังนี้

“...เธอดึงตัวน้องออกมาห่างจากเจ้าหน้าที่ร่างสูงคนนั้นอย่างไม่มีที่ท่าหวาดกลัวเลย แล้วประคองมานั่งที่ท้ายรถ ก่อนจะหันกลับมามองหน้าเจ้าหน้าที่ที่ละคนด้วยสายตาที่เด็ดเดี่ยวอย่างที่ไม่คิดว่าจะเห็นจากเธอ ...บรรณา...เจ็บ...เป็นโรคข้างใน...เธอเอามือแตะทรงอกน้องอีกครั้ง...ไปหาหมอ...

(นที ศศิวิมล. 2555 : 31)

ความกล้าหาญของพี่สาวทำให้น้องของเธอรอดพ้นจากการถูกข่มขืน ในขณะที่เธอยอมจำนนต่อชะตากรรม เธอจึงถูกนำตัวไป “ทำประวัติสอบสวน” ข้างใน เมื่อถูกปล่อยตัวออกมาผู้เขียนบรรยายว่า

ศักดิ์ศรีความเป็นมนุษย์ของคนชายขอบ : ภาพสะท้อนจิตวิญญาณประชาธิปไตยในเรื่องสั้น

“...เธอก็มหันานิ่ง ผมยาวสยายของเธอแผ่เต็มกลางหลังเพราะมันไม่มียางรัดของไว้มัดรวบแล้ว เธอพยายามปีนกลับขึ้นมานบนรถด้วยท่าทางที่เหมือนไม่มีอะไรเกิดขึ้น แต่เห็นชัดว่ามือและขาของเธอสั่นจนแทบจะควบคุมไม่ได้ เธอแทบจะก้าวขึ้นบนรถไม่ไหวด้วยซ้ำ เด็กสาวไม่ได้พยายามพูดหรือสื่อสารอะไรกับฉันหรือน้องสาวของเธออีก แต่ดวงตาบอบช้ำและแดงก่ำของเธอบอกอะไรฉันมากมาย...เด็กสาวตัวเล็กโผกอดที่สาวของเธอทันที และเริ่มต้นร้องไห้โฮขึ้นมาอีกครั้ง...”

(นที ศศิวิมล. 2555 : 31 - 32)

เด็กสาวที่ถูกล่อลวงมาจากประเทศเพื่อนบ้านต้องประสบชะตากรรมที่เลวร้ายด้วยน้ำมือของมนุษย์อย่างไร้ความปราณีโดยไม่สามารถตอบโต้เพื่อป้องกันตัวเองได้เลย หรือแม้ผู้ที่ยื่นมือเข้าช่วยก็หนีไม่พ้นเงื้อมมือที่โหดร้ายจนต้องจบชีวิตลงอย่างน่าอเนจอนาถ นักเขียนใช้กลวิธีสร้างความสะเทือนใจโดยเลือกใช้ภาษา ถ่ายทอดเรื่องราวและอารมณ์ความรู้สึกของเหยื่อที่ถูกกระทำ เพื่อกระตุ้นให้ผู้คนเกิดจิตสำนึก เกิดความเวทนาในความทุกข์ยากของเพื่อนมนุษย์ และตระหนักว่าทุกคนมีเลือดเนื้อมีชีวิต มีสถานภาพของความเป็นมนุษย์เท่าเทียมกัน พวกเขาจึงไม่ควรเป็นผู้ถูกกระทำโดยไร้ความปราณีจากน้ำมือของเพื่อนมนุษย์ด้วยกันเอง

นอกจากประเด็นการค้ามนุษย์และลดทอนศักดิ์ศรีความเป็นมนุษย์ด้วยการทำให้ชนกลุ่มน้อยกลายเป็น “สินค้า” แล้ว การซื้อขายแรงงานต่างด้าวโดยเจ้าตัวไม่รับรู้หรือยินยอมพร้อมใจเป็นอีกกรณีหนึ่งของการลดทอนศักดิ์ศรีความเป็นมนุษย์โดยผู้ถูกกระทำไม่สามารถปกป้องตนเองได้ เรื่องสั้นเรื่อง “ฝั่งเมืองตระนอม (วันเขมรพนมเปญมาแดด)” (2546) ของจำลอง ฝั่งชลจิตร นำเสนอประเด็นความขัดแย้งทางการเมืองระหว่างประเทศไทยและกัมพูชาเชื่อมโยงไปสู่ปัญหาแรงงานต่างด้าวชาวเขมรที่ถูกลดทอนศักดิ์ศรี ที่ทำให้พวกเขาไม่ต่างไปจาก “สินค้า”

เมื่อ พ.ศ. 2546 เกิดกรณีพิพาทระหว่างไทยและกัมพูชากรณีมีข่าวลือแพร่สะพัดในกรุงพนมเปญว่าดาราสาวชาวไทยมีคำพูดพาดพิงในเชิงดูหมิ่นประเทศกัมพูชา ก่อให้เกิดกระแสการต่อต้าน มีการเผาสถานทูตไทยประจำกรุงพนมเปญ และทรัพย์สินของนักธุรกิจไทยในกัมพูชาถูกปล้น ทำให้คนไทยไม่พอใจการกระทำของชาวกัมพูชา และได้ตอบโต้โดยรวมกลุ่มเดินทางไปประท้วงหน้าสถานทูตกัมพูชาประจำประเทศไทย เผาธงชาติกัมพูชา ขบไล่ชาวกัมพูชาและเจ้าหน้าที่สถานทูตให้ออกนอกประเทศ เรื่องสั้นเรื่องนี้

ใช้ฉากของเหตุการณ์ดังกล่าวนำไปสู่การกระทำที่เป็นการลดทอนศักดิ์ศรี ทำให้มนุษย์กลายเป็น “สินค้า” เรื่อง “ฝั่งเมือง ตระนอม (วันเขมรพนมเปญแมด)” เป็นเรื่องของแรงงานต่างด้าวชาวพม่า มอญ เขมร ที่หนีความอดอยากจากบ้านเมืองของตนมาตายคาบหน้า พวกเขาส่วนใหญ่รับจ้างเป็นแรงงานในธุรกิจประมง ถูกใช้งานหนัก ถูกกดราคา ค่าแรง และถูกขายต่อให้กับเจ้าของเรือลำอื่น ๆ “...ลูกเรือบางคนตัดสินใจกระโดดพุ่งหลาวลงน้ำ เมื่อรู้ว่าถูกขายส่งทอดไปให้อีกลำโดยเจ้าของชีวิตไม่มีส่วนรับรู้ เขาอาจกระโดดลงไปตาย หรือถูกจับขึ้นมาได้...” (จำลอง ฝั่งชลจิตร. 2548 : 52) พวกเขาต่างต่างถูกกันให้อยู่เป็นถิ่นเป็นย่านโดยไม่ให้เข้ามาปะปนกับชาวบ้าน เมื่อมาอยู่กินสร้างครอบครัว ลูกที่เกิดมาก็เป็นคนเถื่อน ไม่ถือว่าเป็นสัญชาติไทย ชัยยังถูกกล่าวหาว่าเป็นต้นเหตุของกรก่ออาชญากรรม และอีกสารพัดข้อกล่าวหาเพียงเพราะ “...เป็นคนต่างภาษา ต่างวัฒนธรรม สื่อสารให้เข้าใจกันยาก ผิดทำผิดทางอาจฮึดฮัดขัดใจกันเปล่า ๆ สู้ไม่สื่อสารกันเสียดีกว่า” (จำลอง ฝั่งชลจิตร. 2548 : 52) และจากเหตุการณ์ที่ชาวกัมพูชาเผาสถานทูตไทย ทางกรมไทยจึงตอบโต้ด้วยการกวาดล้างแรงงานต่างด้าวที่เข้ามาโดยผิดกฎหมาย ดังคำบรรยายว่า

“บริเวณสนามทรายลูกเรือต่างชาติถูกตะคอกบังคับให้ออดเลื้อยถูกวาดให้นั่งยอง ๆ กับพื้น บางคนวิ่งหนีเข้าป่า แต่ถูกไล่กวาดจับล็อกแขนมาจนได้ ตำรวจใส่กุญแจมือทุกคน สอดโซ่เหล็กเส้นคล้องในกุญแจ ร้อยพวงเหมือนหมุดต่อกัน ลูกลิ้นแล้วทั้งศักดิ์ศรีและอิสรภาพ”

(จำลอง ฝั่งชลจิตร. 2548 : 54)

แรงงานต่างด้าวที่ถูกจับถูกผลักดันให้ออกนอกประเทศ ต้องกลับไปสู่ความอดอยากยากแค้นและหมดโอกาสสร้างอนาคต ช้ำร้ายบางครอบครัวต้องพลัดพรากจากกัน การจับกุมอย่างไร้ความปราณี การจำกัดเขตที่อยู่อาศัยรวมทั้งพฤติกรรมต่าง ๆ ของนายจ้างที่กระทำต่อแรงงานต่างด้าว ล้วนแสดงการดูหมิ่นเหยียดหยามเพียงเพราะพวกเขาเป็นคนสิ้นไร้ไม้ตอกที่มาอาศัยแผ่นดินอื่น ไม่มีการศึกษาและเป็นพวกใช้แรงงานแลกเงิน พวกเขาจึงเปรียบเสมือนแรงงานทาสที่หนีไม่พ้นการถูกเอารัดเอาเปรียบและถูกลดทอนศักดิ์ศรีจากมนุษย์ด้วยกันเอง

การลดทอนศักดิ์ศรีด้วยการสร้างวาทกรรมที่ทำให้เรื่องต่าง ๆ กลายเป็นความเชื่อและกลายเป็นความจริงโดยที่ผู้คนก็ไม่เคยตั้งคำถาม รวมทั้งไม่เคยคิดแสวงหาคำตอบ

ศักดิ์ศรีความเป็นมนุษย์ของคนชายขอบ : ภาพสะท้อนจิตวิญญาณประชาธิปไตยในเรื่องสั้น

เป็นการ “ติดป้าย” ให้แก่คนที่ถูกกล่าวหาอย่างไม่เป็นธรรม และเป็นการลดทอนศักดิ์ศรีความเป็นมนุษย์อีกลักษณะหนึ่ง เรื่อง “คนขายโรตีแห่งศรีลังกา” (2546) ผลงานของ กนกพงศ์ สงสมพันธุ์ สะท้อนประเด็นการลดทอนศักดิ์ศรีศรีความเป็นมนุษย์จากการสร้างวาทกรรมเพื่อข่มขู่เด็กว่า “ระวังละ เดี่ยวคนศรีลังกามาจับตัวไป” (กนกพงศ์ สงสมพันธุ์. 2546 : 76) พร้อมกับการขู่ฆ่าคนทมิฬตัวใหญ่ ตัวดำ ออกเร่จับเด็ก เพราะต้องการเอาหัวไปถนอมสะพาน ล้วนเป็นการ “ติดป้าย” ความน่ากลัวให้แก่คนต่างถิ่นที่มีรูปลักษณ์ดังกล่าว สร้างความหวาดกลัวให้แก่เด็ก ๆ จนนำไปสู่โศกนาฏกรรมที่ทำให้ลูกชายของศรีนาครเสียชีวิต

ศรีนาครเป็นตัวละครที่ผู้เขียนกำหนดให้เป็นผู้รับชะตากรรมที่ยอมจำนนและไร้แรงต่อสู้ ศรีนาครไม่ได้ร่ำร้องเอาผิดจากผู้ใด ไม่ว่าเขาต้องเสียลูกคนโตด้วยความรู้เท่าไม่ถึงการณ์ของเด็ก ๆ ในหมู่บ้าน ซึ่งอาจเป็นการกระทำที่ไม่ตั้งใจของเด็ก ๆ ด้วยการจับลูกชายของศรีนาครเป็นเชลยมัดติดกับต้นไม้ แล้วลี้มเชลยของพวกตนเสียชีวิต เมื่อพวกเขาเลิกเล่นชนกลับมากับลูกชายของศรีนาครเสียชีวิตแล้ว ศรีนาครไม่ได้โทษใคร บอกเพียงว่า “เป็นเรื่องของบุญกรรม เราได้อยู่บนแผ่นดินนี้ ถือเป็นความกรุณาสูงสุดแล้ว เขาพูดด้วยความจริงใจอย่างยิ่ง” (กนกพงศ์ สงสมพันธุ์. 2546 : 86) เมื่อลูกชายอีกคนหนึ่งจมน้ำตาย ศรีนาครบอกครูใหญ่ว่า “เป็นกรรมเก่า” เขาบอก และประโยคต่อมาราวตอภัยย่ำที่ชนะต่อชีวิตให้ตัวเองฟัง “ขอบคุณสวรรค์ ที่ยังเอื้อให้คนอื่นอยู่” (กนกพงศ์ สงสมพันธุ์. 2546 : 80) หรือแม้แต่ตอนที่เขาถูกจับและถูกเนรเทศ ต้องพลัดพรากจากครอบครัว เขาก็คิดว่าเป็นเรื่องของกรรมเก่าเช่นกัน

ศรีนาครเป็นตัวละครที่น้อมรับชะตากรรมทุกอย่าง ไม่เคยโกรธแค้นอาฆาตพยาบาทผู้ใด สิ่งที่ทำให้เขารับมือได้กับเคราะห์กรรมทุกอย่าง เพราะเขาเชื่อในเรื่องของกรรม ทุกครั้งที่ชะตากรรมเล่นตลกร้ายกับครอบครัวของเขา ไม่ว่าจะเป็นการสูญเสียลูกชายทั้งสอง หรือการที่เขาถูกจับและถูกเนรเทศออกนอกประเทศ ศรีนาครไม่เคยลุกสู้ แต่กลับปลุกปลอบใจตนเองด้วยการมองโลกในแง่บวกที่ดีกว่าเคราะห์ร้ายที่เขาได้รับ เป็นวิธีที่ทำให้ศรีนาครสามารถอยู่ในสังคมที่มองไม่เห็นศักดิ์ศรีของเขาได้โดยเจ็บปวดน้อยที่สุด

2. การลดทอนศักดิ์ศรีด้วยการกีดกันให้เป็น “คนอื่น” และถูกทำให้ไร้อำนาจ

การลดทอนศักดิ์ศรีด้วยการกีดกันให้เป็น “คนอื่น” และถูกทำให้ไร้อำนาจสะท้อนให้เห็นในเรื่องสั้นเรื่อง “ลูกทวยโปรเจ็คท์” (2555) ของ องค์ บรรจุน ทวยโปรเจ็คท์ หรือโครงการระเบียบเศรษฐกิจแนวตะวันออก – ตะวันตก เป็นโครงการพัฒนาเศรษฐกิจ

พิเศษทวาย เป็นโครงการที่รัฐบาลมีนโยบายจะพัฒนาพื้นที่เขตเศรษฐกิจเชื่อมโยงฝั่งตะวันตกของประเทศไทยกับสาธารณรัฐแห่งสหภาพเมียนมาร์ เป็นความร่วมมือครั้งสำคัญของไทยกับพม่า และคาดการณ์ว่าเมื่อโครงการนี้แล้วเสร็จ พื้นที่นี้จะเป็นประตูสำคัญทางเศรษฐกิจในภูมิภาคและเป็นเส้นทางเชื่อมต่อการค้าการลงทุนจากพม่าสู่ไทย การพัฒนาพื้นที่เขตเศรษฐกิจต้องใช้พื้นที่พัฒนาที่มากกว่าแสนไร่ในเขตไทยและพม่า ใช้งบประมาณหลายแสนล้านบาทเพื่อสร้างท่าเรือ สร้างนิคมอุตสาหกรรม สร้างสิ่งอำนวยความสะดวกทั้งทางด้านอุปโภคบริโภคและสาธารณูปโภค โครงการทวายถือเป็นส่วนหนึ่งของยุทธศาสตร์การพัฒนาประเทศของไทยด้วย

องค์ บรรจุน ไม่ได้มีจุดมุ่งหมายที่จะสะท้อนภาพความยิ่งใหญ่ของอภิมหาโครงการในเรื่องสั้นเรื่องนี้ แต่ชี้ให้เห็นผลกระทบของโครงการนี้ที่มีต่อความเป็นอยู่ของชนกลุ่มน้อยที่อาศัยอยู่ทั้งฝั่งไทยและพม่า ชนกลุ่มน้อยทางฝั่งไทยถูกคนไทยเผาทำลายหมู่บ้าน ถูกขับไล่ให้ออกจากพื้นที่ ด้วยเหตุผลที่พวกเขาเป็นคนต่างด้าว ไม่มีสิทธิอยู่ในประเทศไทย “พวกเรา ก็คงไม่พินคินพรงนี้หรอก” อีกคนว่า “ครั้งนี้เขาคงไม่ปล่อยไว้แล้ว เขาว่าที่นี่ประเทศไทย คนต่างด้าวไม่มีสิทธิ” น้าหันขวับไปจ้องหน้าคนพูด “ทำไมพวกที่จะอยู่ไม่ได้...ในเมื่อพวกที่ก็เป็นคนไทย” “เราไม่มีบัตร เขาบอกให้เรากลับไปอยู่ฝั่งโน้นอย่างเก่า” “แต่พวกที่อยู่ตรงนี้มีมาตั้ง 40 - 50 ปีแล้วนะ พูดภาษาเดียวกับเขา” (องค์ บรรจุน. 2555 : 107)

การอ้างว่าชนกลุ่มน้อยเป็นคนต่างด้าว ไม่มีสิทธิอยู่ในพื้นที่เป็นเพียงเหตุผลบังหน้า เหตุผลที่แท้จริง คือ ความต้องการเรียกคืนพื้นที่สำหรับสร้างอภิมหาโปรเจกต์นี้ ส่วนเมืองทวายเคยเป็นเมืองที่อุดมสมบูรณ์และสงบสุข เป็นหมู่บ้านในหุบเขา มีฝึนนาอยู่ทางตะวันตก ทางตะวันออกเป็นชายหาด เมื่อเกิดโครงการทวายชาวบ้านถูกทหารบังคับให้เวนคืนที่ดินแถบนี้ทั้งหมด มีการประกาศเรื่องค่าชดเชย แต่ชาวบ้านไม่มีที่ท่าว่าจะได้รับหมู่บ้านของพวกเขาถูกแทนที่ด้วยบ้านพักคนงาน มรดกทางวัฒนธรรมสูญหายเมื่อคนต่างชาติและคนนอกพื้นที่เข้ามาถึง มีการลักเล็กขโมยน้อย มีช่องโง่เสถณีเปิดตัวร้ายวัน การพัฒนาและการไหลบ่าของคนเมืองที่เข้ามาในหมู่บ้านทวายทำให้รากเหง้าทางวัฒนธรรมของชาวทวายสูญหาย ผู้ที่ได้ผลประโยชน์นอกจากรัฐบาลของทั้งสองประเทศแล้ว ก็มีแต่คนรวยที่รวยยิ่งขึ้น เพราะพวกเขามีบ้านให้บริษัทต่างชาติเช่า เปิดร้านอาหาร ร้านขายของชำ กอบโกยเงินเป็นกอบเป็นกำ ส่วนชาวบ้านได้รับการบอกเล่าว่าถ้าเข้ามาทำงานในนิคมอุตสาหกรรมจะได้รับค่าตอบแทนสูง หลายคนเลิกทำนาเพื่อเข้ามาทำงานในนิคม แต่การณ์กลับเป็นว่าทหารต้องการให้สร้างสิ่งก่อสร้างและสาธารณูปโภคเสร็จ

ศักดิ์ศรีความเป็นมนุษย์ของคนชายขอบ : ภาพสะท้อนจิตวิญญาณประชาธิปไตยในเรื่องสั้น

เร็วขึ้น จึงมีการบังคับแรงงานให้ทำงานล่วงเวลา ไม่อนุญาตให้ออกนอกพื้นที่โดยมีทหารถือปืนคอยควบคุมอยู่ คำรำพึงของตัวละครที่ว่า “เมื่อมีการจับมือกันระหว่างสองประเทศ...คนตัวเล็กตัวน้อยเช่นพวกเขา ก็คงเป็นยิ่งกว่าเนื้อร้ายที่จะต้องถูกกำจัด...” (องค์ บรรจุน. 2555 : 107) และในตอนท้ายผู้เขียนปิดเรื่องด้วยเสียงประกาศทางวิทยุที่ว่า “แล้วมาจากฝั่งไทยถึงความเลิครูขงโครงการทวาย แต่เบื้องหลังโครงการนี้ น้อยคนที่จะรับรู้ว่าคุณชายขอบของทั้งสองประเทศได้รับผลกระทบโดยตรงอย่างเลวร้ายมากมายเพียงใด ดังบรรยายว่า

“...พร้อมรับอาเซียนกันหรือยังครับท่านผู้ฟัง ถึงวันนี้เราคงต้องร่วมแสดงความยินดีกับเพื่อนบ้านอาเซียน ที่ประชาธิปไตยก้าวหน้าไปอีกขั้น...รัฐบาลของทั้งสองประเทศได้ลงนามในข้อตกลงเมื่อปี 2551 ร่วมพัฒนาเขตเศรษฐกิจครอบคลุมพื้นที่สองแสนไร่ เฉพาะนิคมอุตสาหกรรมและท่าเรือน้ำลึก 3 แห่ง ใช้งบลงทุนแปดพันล้านดอลลาร์...ระเบียบเศรษฐกิจเพื่อความกินดีอยู่ดีของมวลมนุษยชาติอาเซียน”

(องค์ บรรจุน. 2555 : 109)

กระแสการพัฒนาที่มุ่งไปสู่การเปิดเสรีทางเศรษฐกิจระหว่างประเทศ ทำให้สิทธิของคนชายขอบถูกละเมิด โดยเฉพาะสิทธิในที่อยู่อาศัยรวมถึงเสรีภาพบางประการก็ถูกลิดรอนไปด้วย ในขณะที่ผู้คนให้ความสำคัญกับทวายโปรเจกต์ เพราะเชื่อว่าเป็นโครงการที่จะทำให้เศรษฐกิจของประชาคมอาเซียนเติบโตขึ้น แต่พวกเขาไม่เคยให้ความสนใจกับหลายชีวิตที่ได้รับผลกระทบจากโครงการ โดยเฉพาะชุมชนดั้งเดิมและชนกลุ่มน้อยที่อยู่ตามตะเข็บชายแดนของทั้งสองประเทศที่ถูกกดขี่ข่มเหง ครอบครองชาติที่น้อยต้องกระจัดกระจายพรายพลัดไปคนละทิศทาง นอกจากนี้ ความเจริญ การพัฒนาและเทคโนโลยีที่ทันสมัย ทำให้วัฒนธรรมอันเป็นมรดกของชุมชนสูญหาย เมื่อรากเหง้าทางวัฒนธรรมถูกทำลาย การรวมกลุ่มเพื่อสร้างเป็นชุมชนที่เข้มแข็งคงเป็นสิ่งที่ทำได้ยาก เรื่องสั้นเรื่อง “ลูกทวายโปรเจกต์” นอกจากจะสะท้อนปัญหาการแย่งชิงทรัพยากรเชิงรูปธรรมในเรื่องที่ทำกินโดยชาวบ้านไม่มีโอกาสโต้แย้งและต่อสู้แล้ว ยังสะท้อนให้เห็นว่าอารยธรรมซึ่งเป็นมรดกทางจิตวิญญาณของมนุษยชาติก็ได้ถูกทำลายไปด้วย ทำให้ผู้ที่ถูกแย่งชิงสูญเสียความมีตัวตนรวมทั้งอัตลักษณ์ของตัวเอง พวกเขาจะเป็นคนของประเทศใด จะอยู่อย่างอิสระบนผืนแผ่นดินส่วนไหน เพราะผืนดินที่พวกเขาเคยเป็นเจ้าของถูกยึดครองไปจนหมดสิ้นแล้ว เหล่านี้เป็นประเด็นที่ผู้เขียนทิ้งปมไว้ให้ผู้อ่านต้องขบคิดต่อไป

3. การลดทอนศักดิ์ศรีเพราะค่านิยมในกลุ่มสังคมกลุ่มน้อยด้วยตนเอง

ค่านิยมของชนเผ่าปากาเกอญอเรื่องการแต่งงานเป็นสาเหตุหนึ่งที่ทำให้ศักดิ์ศรีความเป็นมนุษย์ถูกลดทอน เรื่องสั้นเรื่อง “เขวาทัวสุดท้าย” (2544) ของ โถ้เรบอ สะท้อนให้เห็นว่าผู้หญิงที่เป็นโสเภณียังไม่มีผู้ชายให้ไปสู้ขอเพื่อสร้างครอบครัวใหม่ต้องดำเนินชีวิตด้วยความปวดร้าวเพียงลำพัง

“เขวา” เป็นชื่อเรียกเสื้อสีขาวทรงกระบอกยาวกรอมเท้าของหญิงสาวชาวปากาเกอญอที่ยังไม่แต่งงาน ในช่วงหลังจากการเก็บเกี่ยว ผู้เป็นแม่จะทอเขวาให้ลูกที่กำลังโตเป็นสาวปีละตัว ในหมู่บ้านมีหญิงชราคนหนึ่งสวมใส่เขวาด้วยความปวดร้าว ประเพณีบังคับให้หญิงชราผู้นี้ต้องใส่เขวาเท่านั้น เพราะเธอไม่ได้แต่งงาน ดังบรรยายว่า

“เธอไม่อยากพบปะผู้คนในหมู่บ้านเพราะเบื่อร่างเฒ่าชราของตัวเอง เบื่อสวมเสื้อคลุมเก่า ๆ สีหม่นเทา เขวากลายเป็นปมด้อยของชีวิต คำพูดผู้คนมีแต่เหยียดหยามเหยียดเธอกับเขวาตัวนี้ เธอรับเอาไว้ไม่ไหว บางครั้งไม่ไหวใครครุกลามไปยังจาริตประเพณีเผ่าที่บังคับให้เธอต้องสวมใส่เขวาเท่านั้น เธอจำใจสวมใส่มันด้วยความรู้สึกปวดร้าวเหลือเกิน...”

(โถ้เรบอ. 2550 : 43)

หญิงชราเจ็บปวดกับคำที่ญาติ ๆ เรียกเธอว่า “หน่อคะนา” ที่แปลว่า หญิงสาวโสโครก และเมื่ออายุมากขึ้น คำเรียกเปลี่ยนเป็นคำที่รุนแรงขึ้นว่า “พิคะนา” หมายถึงยายโสโครก เธอถูกญาติขับไล่ให้ออกไปอยู่กระท่อมที่ท้ายหมู่บ้าน เมื่อเธอตาย ญาติ ๆ ไม่รื้อทำพิธี รับประทานอาหารไปฝัง เผาทำลายกระท่อม เอาเสื้อผ้าเครื่องใช้ไปทิ้ง แข่งส่งท้ายแถมถ่มน้ำลายรด หญิงชรากลายเป็นสิ่งที่น่ารังเกียจ น่าเวทนาและสิ่งทีถือว่าเป็นการทำลายศักดิ์ศรีของคนอย่างน่าอดสู คือญาติผู้ชายนำอวัยวะเพศชายจำลองใส่ในโลงศพด้วยเหตุผลว่า ซาตินหน้าจะได้มีคู่ครอง และพูดด้วยความคะนองปากว่าจะได้ไม่ถูกยมบาลเรียงคิว ส่วนพวกผู้หญิงบอกว่า “ถ้าฉันตายไม่ต้องเอาไอ้ นั้นของผู้ชายใส่ในโลงหรอก เพราะฉันได้เจอมาแล้วไม่รู้ว่่าก็ร้ายต่อก็ร้าย” (โถ้เรบอ. 2550 : 49)

เรื่องสั้นเรื่องนี้มีน้ำเสียงของผู้เขียนปรากฏในตอนท้ายเรื่อง เป็นน้ำเสียงที่ทวงถามคนรุ่นใหม่อย่างทอต่อาลัยต่อประเพณีที่กำลังเลือนหาย มีคนตายในหมู่บ้าน ไม่มีงานศพ ไม่มีเพลงอีทิด ไม่มีการให้เกียรติใด ๆ แก่ผู้ตาย เป็นภาวะที่ผู้เขียนอาจจะอยาก

ศักดิ์ศรีความเป็นมนุษย์ของคนชายขอบ : ภาพสะท้อนจิตวิญญาณประชาธิปไตยในเรื่องสั้น

ตั้งคำถามว่าเป็นเพราะเหตุใด เพราะกระแสโลกาภิวัตน์ เพราะวัฒนธรรมเมืองที่แทรกซึมเข้ามา หรือเพราะความเจริญทางด้านวัตถุที่ทอดเงาเข้ามาถึงหมู่บ้านเป็นสาเหตุที่ทำให้จิตใจคนตกต่ำลง แต่ไม่ว่าจะด้วยเหตุผลใดก็ตามเรื่อง “เขवादิวสุดท้าย” ก่ออารมณ์สะเทือนใจที่สุดในแง่ของการมองไม่เห็นคุณค่าของความเป็นมนุษย์จากพวกพ้องเผ่าพันธุ์เดียวกัน

บทส่งท้าย

สาเหตุของการลดทอนศักดิ์ศรีความเป็นมนุษย์เกิดจากการแบ่งแยกเป็น “เขา” “เรา” หรือการมองเห็นว่าเป็น “คนอื่น” เกิดจากความแตกต่างทางเศรษฐกิจ สังคม และวัฒนธรรม เกิดจากความต้องการตัดดวงผลประโยชน์จากอีกฝ่ายหนึ่งโดยอ้างความชอบธรรมของกฎหมายที่เปิดช่องให้ โดยไม่สำนึกถึงเรื่องมนุษยธรรม สิทธิมนุษยชนหรือความเท่าเทียมกัน หรือศักดิ์ศรีอาจถูกลดทอนจากค่านิยมสังคมของชนกลุ่มน้อยด้วยกันเอง สาเหตุดังกล่าวเหล่านี้อาจจะเป็นจิตสำนึกตามธรรมชาติของมนุษย์ที่อยู่ในสภาพที่เหนือกว่ามักเอาเปรียบดูถูกเหยียดหยามผู้ที่ด้อยกว่า โดยไม่เคยตระหนักว่าผู้ถูกระทอนจะได้รับความเดือดร้อนมีความทุกข์หรือเจ็บปวดมากมายเพียงใด ดังนั้นเรื่องสั้นที่สะท้อนให้เห็นว่าตัวละครซึ่งเป็นคนชายขอบตระหนักในศักดิ์ศรีที่ตนเองมีอยู่และกล้าลุกขึ้นมาต่อสู้เพื่อปกป้องและรักษาศักดิ์ศรีของตนในฐานะที่เป็นมนุษย์คนหนึ่งที่ไม่ยอมจำนนต่อการเอาเปรียบ ไม่ยอมจำนนต่อการดูถูกเหยียดหยามหรือเพื่อพยายามเรียกร้องความเป็นธรรมและความเท่าเทียมกัน เป็นการแสดงออกถึงความมีจิตวิญญาณประชาธิปไตยอย่างแท้จริง ในทางตรงข้าม เมื่อใดที่คนชายขอบไร้แรงที่จะต่อสู้ นักเขียนจำนวนหนึ่งจึงถือเสมือนว่าเป็นหน้าที่ของพวกเขาที่จะบันทึกเรื่องราวรวมถึงถ่ายทอดอารมณ์ความรู้สึกของผู้ถูกระทอนผ่านงานวรรณกรรม เพื่อกระตุ้นจิตสำนึกหรือฉายภาพให้ผู้อ่านมองเห็นความทุกข์ของคนอีกกลุ่มหนึ่งซึ่งไม่มีอำนาจต่อรองใด ๆ โดยมุ่งหวังให้ผู้อ่านเกิดความเห็นใจและสำนึกว่ามนุษย์ทุกคนเกิดมาพร้อมศักดิ์ศรี การเคารพและให้เกียรติกันในฐานะที่เป็นมนุษย์ที่มีความเท่าเทียมกันจึงเป็นหนทางหนึ่งที่จะสร้างความเป็นธรรมและเรียกศักดิ์ศรีกลับคืนมาให้แก่เขาเหล่านั้น นับเป็นการปลุกจิตสำนึกในเรื่องการเคารพศักดิ์ศรีความเป็นมนุษย์เพื่อการอยู่ร่วมกันอย่างสันติในสังคมประชาธิปไตยอีกทางหนึ่ง

เอกสารอ้างอิง

- กนกพงศ์ สงสมพันธุ์. (2546). นิทานประเทศ. กรุงเทพฯ : นาคร.
- กุลภา วจนสาระ. (2555). มองหาความเป็นธรรมในสังคมผ่านคนชายขอบ. ในการประชุมวิชาการระดับชาติ ครั้งที่ 8 ประชากรและสังคม 2555 เรื่อง ประชากรชายขอบและความเป็นธรรมในสังคมไทย มหาวิทยาลัยมหิดล.
- จเด็จ กำจรเดช. (2554). แดตเข้าร้อนเกินกว่าจะนั่งจิบกาแฟ. กรุงเทพฯ : ผจญภัย.
- จำลอง ฝั่งชลจิตร. (2548). ลิกอร์ พวกเขาเปลี่ยนไป. กรุงเทพฯ : แพรว.
- โถ้เรอบ. (2544). เขาตัวสุดท้าย. เชียงใหม่ : สานใจคนรักป่า.
- นที ศศิวิมล. (2555). เต็นท์บ้านท่อนแขนอันอ่อนนุ่ม. กรุงเทพฯ : แพรว.
- เสกสรรค์ ประเสริฐกุล. (2539). คนกับเสือ. กรุงเทพฯ : สามัญชน.
- สุรัชย์ หวันแก้ว. (2546). กระบวนการเป็นชายขอบ. กรุงเทพฯ : สำนักงานคณะกรรมการสภาวิจัยแห่งชาติ.
- อานันท์ กาญจนพันธุ์. (2549). อยู่ชายขอบมองลวดความรู้. กรุงเทพฯ : มติชน.
- องค์ บรรจุน. (2555, ตุลาคม). ลูททวายโปรเจกต์. นิตยสารสกุลไทย, 58 (3028), 15.